

PM om skolsituationen
under Covid-19

Fjärr-och distansundervisning vid kommunal vuxenutbildning

lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever från 54 verksamheter under covid-19-pandemin.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Resultaten i korthet.....	4
Inledning	8
Distansinspektionens resultat	12
Mindre möjlighet till närundervisning innebär ett avbräck för målet flexibilitet i utbildningen.....	13
Möjlighet till lärarstöd finns men eleverna lär sig mer vid närundervisning.....	22
Moment genomförs men eleverna önskar mer mängdträning och övar hellre i autentiska situationer.....	28
Många elever tycker att det är svårare att visa vad de kan på distans	30
Elevernas mående har påverkats, i vissa fall mycket negativt.....	33
Avslutande diskussion	38
Mycket har fungerat väl	38
Närundervisning kan inte "översättas" till undervisning på distans.....	38
Lyhörd och proaktiv hållning gentemot eleverna kan höja kvaliteten i utbildningen.....	39
Bilaga 1	41
Mer om urval och genomförande	41

Sammanfattning

Skolinspektionen har under våren 2021 (vecka 6 till vecka 13) genomfört en distansinspektion av kommunal vuxenutbildning (komvux). Inom ramen för denna har totalt 54 rektorer/verksamhetschefer¹ och 153 elever² intervjuats. Urvalet av verksamheter är inte slumpmässigt utan har syftat till att fånga en variation av verksamheter och utbildningar i landet. Ett centralt urvalskriterium har varit att delar av utbildningen vid tiden för genomförandet bedrivits på distans. Resultaten är inte generaliserbara utan avser endast de verksamheter som granskats. Skolinspektionens iakttagelser kan ändå ge en bild av hur skolsituationen påverkas och vilka utmaningar verksamheterna står inför givet situationen med fjärr-/distansundervisning. Ungefär hälften av distansinspektionerna avser komvux i svenska för invandrare (sfi) och elever som i många fall har en kort studiebakgrund.³

Till grund för redovisningen ligger en kvalitativ analys av de skriftliga återkopplingar som verksamheterna fått av Skolinspektionen efter avslutad granskning samt rektorers och elevers svar på ett antal kartläggande skattningsfrågor. Elevintervjuerna har genomförts digitalt⁴, i flera fall med stöd av tolk.⁵ Intervjuerna med rektorerna/verksamhetscheferna har skett digitalt eller per telefon.

Det är viktigt att betona att genomförandet skiljer sig från myndighetens ordinarie inspektionsverksamhet. Myndighetens så kallade distansinspektion har formen av en lärande och framåtsyftande granskning som bygger på rektorernas och elevernas egna bedömningar av hur arbetet har fungerat. Anledningen till att granskningen genomfördes i denna form är att Skolinspektionen varit mån om att inte belastat verksamheten och dess personal i det ansträngda läge som pandemin innebär. Detta är också anledningen till att lärare inte intervjuats i granskningen, vilket medför att viktiga bilder från verksamhetens arbete saknas. Samtidigt finns det ett värde i att förmedla rektorers och elevers berättelser av verksamheternas arbete och beredskap, och att Skolinspektionen sätter dessa resultat i ett sammanhang.

Med utgångspunkt i de iakttagelser som gjorts vill Skolinspektionen uppmärksamma vad som kan utvecklas ytterligare för att höja kvaliteten i utbildningen men också betona vikten av att ta tillvara de erfarenheter som gjorts. Det är viktigt att återigen betona att Skolinspektionens bild av situationen tar avstamp i rektorers och elevers utsagor.

¹ Totalt intervjuades 13 rektorer för komvux på grundläggande nivå, 4 rektorer för komvux på gymnasial nivå, andra kurser än yrkeskurser, 13 rektorer för komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser samt 24 rektorer för sfi).

² Totalt intervjuades 38 elever på komvux på grundläggande nivå, 10 elever från komvux på gymnasial nivå, andra kurser än yrkeskurser, 39 elever på komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser samt 66 elever från sfi).

³ Exempelvis elever som går studieväg 1 och 2 på sfi.

⁴ Vid varje verksamhet har som regel tre elevintervjuer genomförts. Eleverna har intervjuats enskilt.

⁵ Gäller i första hand elevintervjuer som handlat om sfi och komvux på grundläggande nivå.

Resultaten i korthet

Mycket har fungerat väl

Skolinspektionens iakttagelser visar sammantaget att mycket har fungerat väl på de granskade skolorna. Såväl rektorers som elevers beskrivningar visar att stora ansträngningar görs för att så långt som möjligt ge eleverna en flexibel utbildning trots att undervisningen i stor utsträckning bedrivs på distans. Även om undantag finns är den övergripande bilden att alla ingående moment genomförs och att lärarna arbetar hårt för att stödja eleverna i undervisningen. Verksamheterna arbetar också både för att ta reda på hur situationen påverkar elevernas mående och för att stödja de elever som signalerar problem. I detta arbete har lärarna en central roll.

Distansinspektionen visar vidare att situationen har lett till en snabb teknisk utveckling där såväl lärare som elever har fått möjlighet att prova på nya sätt att undervisa respektive lära. Att många anordnare och elever tvingats prova på distansstudier har gjort att fler har fått upp ögonen för de positiva sidorna som undervisningsformen har, exempelvis möjligheten till ytterligare anpassning av utbildningen utifrån individens behov.

Många elever upplever att det finns såväl för- som nackdelar med undervisning på distans.⁶ I många fall motiverar elever som ser fördelar med undervisning på distans sitt svar med att det ger utrymme för att använda tiden på ett effektivt sätt.

Fjärrundervisning används främst

Av distansinspektionen framgår att hälften av eleverna vid tiden för genomförandet främst får fjärrundervisning⁷. Ungefär en tredjedel av eleverna får i första hand en kombination av fjärr-, distans⁸- och närundervisning⁹. Att undervisning främst ges som distansundervisning, eller genom närundervisning är, betydligt ovanligare.¹⁰ När det gäller undervisningsform finns vissa variationer beroende på utbildning. Det är till exempel vanligare med närundervisning för elever på yrkeskurser än inom andra utbildningar.¹¹

En förutsättning för att undervisningen på distans ska fungera är tillgång till tekniska lösningar samt tillräcklig kompetens hos personal och elever för att hantera dessa. Även om majoriteten av eleverna i granskningen uppger att de kan ta del av undervisningen när den sker på distans gäller det inte riktigt alla. För verksamheter där eleverna har kort utbildningsbakgrund¹² och ingen tidigare erfarenhet av undervisning på distans har övergången inneburit stora utmaningar.

⁶ Frågan löd: *Upplever du att det finns några fördelar med distansundervisningen?* Svarsfördelning; Ja: 29 %, Både ja och nej: 44 %, Nej: 26 %.

⁷ Undervisning på distans där lärare och elev är åtskilda i rum, men inte i tid (dvs. undervisningen sker digitalt i realtid).

⁸ Undervisningen sker på distans där elever och lärare är skilda både i tid och rum.

⁹ Undervisning sker på plats i lokaler där såväl elever som lärare närvarar.

¹⁰ Här är det viktigt att betona att ett urvalskriterium var att verksamheten vid tiden för genomförandet bedrev undervisning på distans.

¹¹ Se tabell 1 på sidan 12.

¹² Exempelvis elever som går studieväg 1 och 2 på sfi.

Av rektorernas beskrivningar framgår att övergången till mer undervisning på distans har krävt resurser både i form av ny utrustning och i form av arbetsinsatser. Framför allt har lärarnas arbetsbelastning ökat, men det gäller även andra personalgrupper.

Mindre möjlighet till närundervisning innebär ett avbräck för målet flexibilitet i utbildningen

En viktig del i vuxenutbildningen är att den ska kunna ge flexibilitet för den enskilda eleven. Att inte kunna erbjuda närundervisning i samma utsträckning som tidigare innebär i sig att flexibiliteten i anordnarnas erbjudande har minskat. Även om majoriteten av såväl rektorer som elever ger en bild av att verksamheterna ändå lyckas erbjuda eleverna en anpassad utbildning är det inte alla som upplever det på samma sätt. En av fem elever uppger att formen för utbildningen i dagsläget inte är anpassad efter dem. Det är också tydligt att många elever saknar närundervisningen och gärna skulle vilja ha mer av den undervisningsformen. Eleverna önskar framför allt mer tid för att träna på och praktisera sina kunskaper i "verkligheten" och tid till att öva på att tala svenska.

Möjlighet till lärarstöd finns vid undervisning på distans men närundervisning ger mer

Bland rektorerna svarar nästan fyra av tio att lärarnas möjlighet att hjälpa/stödja eleverna försämras i ganska eller mycket stor utsträckning när undervisningen genomförs som distansundervisning.¹³ Elevernas bild är mer positiv, nästan nio av tio elever uppger att de får det stöd de behöver för att klara studierna på distans.¹⁴ Även om elevernas bild är positiv framgår det också tydligt att närundervisning ger dem mer. Både tillgången till läraren och det stöd som ges vid närundervisning upplevs som bättre. I vissa fall handlar det om språkförbistringar som är svåra att komma runt vid undervisning på distans då kroppsspråk och mimik inte framträder lika tydligt. Närundervisningen ger också eleverna bättre möjlighet att lära av och med varandra. Eleverna beskriver bland annat att de får kunskaper "gratis" vid diskussioner och grupparbeten, de lär av varandras frågor och av att prata svenska tillsammans på rasterna.

Moment genomförs men det finns mindre möjlighet till mängdträning

Av intervjuerna med rektorerna framgår att eleverna oftast ges möjlighet att ta del av alla moment som ingår i utbildningen. Till exempel har verksamheterna arbetat kreativt och hittat flexibla lösningar för att eleverna trots covid-19-pandemin ska kunna genomföra arbetsplatsförlagt lärande (apl). I många fall har apl också kunnat genomföras som planerat men det förekommer att elever fått genomföra motsvarande moment i verksamhetens lokaler eller att apl fått skjutas upp. Elevernas bild är inte lika positiv som rektorernas. Bland annat saknar många elever *tillräckliga*

¹³ I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att lärarnas möjlighet att hjälpa/stödja eleverna försämras när undervisningen genomförs som distansundervisning till följd av pandemin? Se diagram 4.

¹⁴ I vilken utsträckning skulle du skatta att du får den hjälp/stöd du behöver för att klara av studierna när undervisningen som en följd av pandemin genomförs på distans? Se diagram 5.

möjligheter att öva på praktiska moment eller på att tala svenska. I några elevintervjuer finns också osäkerhet kring om/när/hur moment som inte kunnat genomföras ska tas igen.

Goda möjligheter att fånga ett varierat bedömningsunderlag

Att bedöma elevers kunskaper och besluta om betyg är även i normalfallet en komplex och mångfacetterad uppgift. Givet situationen med undervisning på distans finns en risk att arbetsuppgiften blivit än mer utmanande. Av rektorsintervjuerna framgår att lärarna trots situationen har goda möjligheter att inhämta ett tillräckligt underlag för att sätta rättssäkra betyg och kan ge eleverna möjlighet att visa sina kunskaper på ett varierat sätt. Eleverna har generellt sett inte några invändningar kring lärarnas bedömning och betygssättning men många tycker att undervisning på distans gör det svårare att visa kunskaper för läraren. Eleverna beskriver också att undervisning på distans innebär att ett större ansvar ligger på dem själva att ta varje tillfälle i akt och visa vad de kan och lärt sig.

Elevernas mående påverkat av situationen

Rektorerna kan ofta beskriva hur verksamheten skapar en mer eller mindre systematisk bild av elevernas mående. Lärarna spelar en central roll, både genom att "fånga upp signaler" kring hur eleverna har det och för att de på olika sätt stödjer eleverna. Att lärarna är betydelsefulla framgår särskilt tydligt i svaren från rektorer inom sfi och grundläggande nivå komvux.

Många elever uppger att det egna måendet har påverkats av situationen med undervisning på distans.¹⁵ Vid intervjuerna framgår att det finns stora variationer i graden av påverkan. För vissa elever innebär situationen att det blivit "lite tråkigare" medan andra elevintervjuer andas en stor uppgivenhet, oro och stress. Många elever tycker att studierna på distans kräver ett större ansvarstagande från deras sida.¹⁶ Det utökade ansvaret handlar exempelvis om att det är upp till eleven själv att hitta och behålla strukturen på studierna.

Av intervjuer med såväl rektorer som elever framgår att de elever som har en god hemsituation (exempelvis möjlighet till studiero) inte tycks uppleva att situationen med fjärr-/distansundervisning är lika besvärlig som andra. Ett tydligt mål med studierna verkar också ha en positiv inverkan på elevernas motivation. Detta är något som anordnarna har möjlighet att påverka till exempel genom att lotsa eleverna rätt och tydliggöra för dem vilka möjligheter olika val och studieinriktningar ger.

Skolinspektionens kommentar till resultaten

Även om Skolinspektionens iakttagelser visar att mycket har fungerat väl på de granskade skolorna framgår också att verksamheterna – åtminstone i dagsläget – har svårt att helt ersätta närundervisning med undervisning på distans. Detta nästan oavsett vilka förutsättningar anordnaren har eller vilken elevgrupp det handlar

¹⁵ Två av fem elever uppger att deras mående påverkats i ganska eller mycket stor utsträckning av distansundervisningen under pandemin. Av de öppna kommentarerna framgår att det i så gott som samtliga fall handlar om en negativ påverkan.

¹⁶ I vilken utsträckning skulle du skatta att du själv behöver ta ett större ansvar för dina studier när de som en följd av pandemin sker på distans? 72 % svarar i ganska eller mycket stor utsträckning. Se diagram 6.

om. Det handlar om didaktik och lärarens förhållningssätt men framför allt om interaktionen som sker elever emellan – såväl under lektionerna som i pauserna mellan dem. För elever med svaga språkkunskaper är detta särskilt betydelsefullt. Språkinläringen är konstant och att vistas i miljöer där språket talas är därför centralt. Vid fysiska möten ökar dessutom elevernas möjlighet att förstå och göra sig förstådda genom att de kan använda sig av och tolka ansiktsuttryck och kroppsspråk.

Ett sätt att ytterligare höja kvaliteten i utbildningen och undervisningen kan vara att arbeta mer proaktivt gentemot eleverna för att upptäcka och i bästa fall förutse deras behov. Det kan handla om att ge eleverna bättre förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen genom att synliggöra möjligheten att komma till verksamhetens lokaler för att få träna på praktiska moment eller för att få möjlighet till mängdträning.

För att ytterligare höja kvaliteten i komvux när undervisningen sker på fjärr och distans vill Skolinspektionen särskilt betona vikten av att:

- **Uppmärksamma särskilda risker på sfi och ge eleverna tillräcklig mängdträning i svenska.** För elever som befinner sig i början av sina språkstudier är det av särskilt stor vikt att kunna öva ofta och mycket. Rektor, lärare och övrig personal behöver i än större utsträckning utveckla former för undervisningen där eleverna, även vid undervisning på distans, får möjlighet till kommunikation med varandra och med lärare.
- **Elever inom hela vuxenutbildningen ges utrymme att träna på praktiska moment.** För lite träning innebär sämre möjlighet att utveckla förmågor och färdigheter, vilket i förlängningen kan riskera elevernas möjlighet till fortsatta studier eller etablering på arbetsmarknaden. Eleverna behöver få möjlighet att prova och träna på vissa moment vid flera tillfällen för att fullt ut känna att de behärskar dem. Teori kan inte ersätta praktik och mer mängdträning är i vissa fall nödvändig.
- **Studie- och yrkesledare är tillgänglig för eleverna.** Distansinspektionen visar att det finns verksamheter som behöver få till stånd ytterligare arbete för att göra studie- och yrkesvägledare tillgängliga för eleverna.
- **Verksamheterna verkar för social interaktion mellan lärare och elever och elever emellan.** Elevernas motivation är en av de största utmaningarna vid distansstudier. Att skapa förutsättningar för en social interaktion elever emellan, både vid undervisning och vid andra tillfällen under dagen, kan vara ett sätt för att behålla motivationen hos eleverna.
- **Verksamheterna även fortsatt utvecklar lösningar för elever utan digital utrustning i hemmet och för elever som har låg datorvana.** Skolinspektionen vill lyfta betydelsen av att verksamheterna fortsätter arbetet med att utveckla arbetssätt för att hjälpa och stödja elever utan tillgång till utrustning och/eller med låg datorvana. Det är viktigt att vuxenutbildningen med anledning av den pågående pandemin hittar nya pedagogiska lösningar.

Inledning

Skolinspektionens distansinspektioner

Med anledning av rådande covid-19-pandemi genomför Skolinspektionen så kallade distansinspektioner för att bidra till att höja kvaliteten hos de granskade verksamheterna och för att skapa en bild av skolsituationen under covid-19-pandemin. Myndighetens iakttagelser återförs direkt till berörda verksamheter och anordnare genom både skriftlig och muntlig återkoppling och sammanställs i en övergripande promemoria (PM). Denna distansinspektion ingår i ett regeringsuppdrag med slutredovisning i december 2021.¹⁷ Till skillnad mot tidigare genomförda distansinspektioner avgränsas inspektionerna inom regeringsuppdraget till eventuella kvalitetsskillnader och konsekvenser som kan kopplas till fjärr-/distansundervisningen, inte till pandemin i stort.

Genomförandet skiljer sig från myndighetens ordinarie inspektionsverksamhet. En stor skillnad är att distansinspektionerna genomförs just på distans. En annan är att Skolinspektionen inte gör någon självständig prövning av de utsagor och beskrivningar som framkommer. PM baseras följaktligen på rektorernas och elevernas upplevelser och utsagor. Alla verksamheter som granskas får efter slutförd distansinspektion en skriftlig återkoppling och i förekommande fall även rekommendationer från Skolinspektionen. Hur de väljer att arbeta med rekommendationerna är upp till verksamheterna och därför sker ingen uppföljning. Anledningen till att de här granskningarna inte är lika djupgående och utredande som ordinarie inspektion är att myndigheten inte vill belasta verksamheterna och deras personal i det ansträngda läge som covid-19-pandemin innebär. Av samma anledning intervjuas varken lärare eller annan skolpersonal, vilket innebär att viktiga bilder saknas.

Myndighetens förhoppning är att den skriftliga återkopplingen ska ge de verksamheter som granskats vägledning i det fortsatta arbetet. Ett centralt syfte med att sammanställa iakttagelserna från distansinspektionerna i ett PM är att sätta rektors och elevers berättelser i ett sammanhang. Skolinspektionen kan därmed bidra med positiva exempel och ett lärande för hur fjärr-/distansundervisning kan bedrivas med god kvalitet och på ett sätt som främjar elevers lärande, motivation och engagemang även till verksamheter som inte granskats.

Distansinspektion av kommunal vuxenutbildning

Covid-19-pandemin har inneburit att många arbetstagare i samhället blivit uppsagda eller permitterade och vuxenutbildningen kommer sannolikt vara en viktig resurs i den omställning som kommer behöva ske i Coronakrisens spår.¹⁸ Skolver-

¹⁷ Covid-19-pandemins konsekvenser för elevers förutsättningar att nå målen samt för elevers hälsa. Utbildningsdepartementet 2020-12-17, Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens skolinspektion, s. 3.

¹⁸ Skolverket (2020). Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. DELREDOVISNING OKTOBER 2020. Dnr. 2020:1056. s. 9. Skolverket (2020). Coronapandemins påverkan på vuxenutbildningen, s. 3, 15.

kets lägesbeskrivning från hösten 2020 visar att många huvudmän ser ett ökat söktryck jämfört med hösten 2019. Särskilt när det gäller kommunal vuxenutbildning (komvux) på gymnasial nivå inklusive yrkesutbildning inom komvux.¹⁹

Sammantaget har övergången till fjärr-/distansundervisning åtminstone inledningsvis inneburit en mer eller mindre påfrestande omställning för många verksamheter oavsett skolform. De mer långsiktiga konsekvenserna för elevers kunskapsutveckling och hälsa är i dagsläget svåra att överblicka. Men såväl Skolinspektionen som Skolverket och andra aktörer har konstaterat att studiemotivationen hos elever i allmänhet tenderar att sjunka ju längre undervisning på distans fortgår. Det har också framkommit att vissa elevgrupper och ämnen/moment kan påverkas särskilt negativt när undervisningen genomförs på distans.²⁰

Inom komvux har distansutbildning och andra flexibla studieformer använts länge för att kunna erbjuda den mycket heterogena målgruppen en flexibel och individanpassad utbildning. Många anordnare erbjöd redan innan covid-19-pandemin en kombination av undervisningsformer, där både distansundervisning²¹ och fjärrundervisning²² är vanliga inslag. Anordnare av komvux kan därför antas ha ett visst försprång i övergången till fjärr-/distansundervisning. Samtidigt finns det många elever vid komvux som av olika skäl aktivt valt ett skolförlagt utbildningsupplägg. För dem kan undervisning på distans antas vara särskilt utmanande. Det finns också utbildningar inom komvux med många praktiska moment och mycket arbetsplatsförlagt lärande (apl) som kan vara svåra att genomföra på distans. Ungefär 40 procent av alla elever som läser vid komvux går på svenska för invandrare (sfi).²³ För denna elevgrupp kan både svårigheter med språket och bristande studiemiljö i termer av studiero och/eller tillgång till nödvändig teknik eller internetuppkoppling göra undervisning på distans till en utmaning.

Rekommendationen om undervisning på distans inom vuxenutbildningen gällde fram till den 15 juni 2020.²⁴ Efter det har de allmänna rekommendationerna som finns gällt utifrån att vuxenutbildning betraktas som en arbetsplats.²⁵ Det innebär att utgångsläget, både vid genomförandet av distansinspektionen och då PM publiceras, är undervisning på distans. Att anordnarna endast i begränsad utsträckning erbjuder undervisningen i skolans lokaler framgår av Skolverkets lägesbild av situationen i komvux.²⁶

¹⁹ Skolverket (2020). *Lägesbild av situationen i komvux med anledning av covid-19-pandemin*. Dnr. 2020:1398.

²⁰ Se exempelvis Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronaviruspandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*. Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19 pandemin. Skolinspektionens centrala iakttagelser efter intervjuer med rektorer*.

²¹ Undervisning på distans där lärare och elev är åtskilda i tid och rum.

²² Undervisning på distans där lärare och elev är åtskilda i rum, men inte i tid.

²³ Sveriges officiella statistik. Tabell 2 C: Elever totalt i komvux kalenderår 2019.

²⁴ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/05/kravet-pa-distansundervisning-lattas-upp/>

²⁵ Alla utbildningsformer över gymnasienivån är att betrakta som arbetsplatser eftersom studenterna är vuxna. Detsamma gäller utbildning på gymnasial nivå inom folkhögskola och kommunal vuxenutbildning. I nuläget är utgångsläget för dessa utbildningar undervisning på distans. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/verksamheter/larosaten-och-annan-hogre-utbildning/>

²⁶ Skolverket (2020). *Lägesbild av situationen i komvux med anledning av covid-19-pandemin*. Dnr. 2020:1398. s. 9.

Viktiga avgränsningar

Den här distansinspektionen omfattar komvux på grundläggande och på gymnasial nivå, samt sfi. Särskild utbildning på grundläggande- och gymnasial nivå ingår däremot inte. Vidare ingår inte utbildning vid folkhögskolor som motsvarar komvux i svenska för invandrare. Dessa delar har av praktiska och tidsmässiga skäl avgränsats bort.²⁷

Skolinspektionen har valt att exkludera anordnare som redan innan covid-19-pandemin bedrev all undervisning på distans. Även anordnare som vid tiden för genomförande endast hade närundervisning har exkluderats.

Urvalet och underlaget

Under vecka 6 till vecka 13, vårterminen 2021, har Skolinspektionen intervjuat 54 rektorer/verksamhetschefer och 153 elever från dessa verksamheter. Urvalet av anordnare strävar mot att fånga en variation av anordnare och utbildningar inom komvux. I urvalet ingår anordnare som bedriver komvux på grundläggande nivå, komvux på gymnasial nivå, andra kurser än yrkeskurser, komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser samt sfi. Urvalet är inte jämnt fördelat över dessa grupper. Till exempel har få granskningar gjorts av andra kurser än yrkeskurser inom komvux på gymnasial nivå. Vissa grupper är därmed små och resultat uppdelat per grupp behöver tolkas med försiktighet. Ungefär hälften av granskningarna avser sfi. För att sfi-eleverna skulle kunna jämföra aktuell situation med hur det var innan övergången till fjärr-/distansundervisning, har Skolinspektionen valt ut elever som påbörjade studierna före pandemin. Det innebär att framför allt elever från studieväg 1 och 2 har intervjuats, det vill säga elever med en relativt kort studiebakgrund.²⁸ Läs mer om urvalet i Bilaga 1.

Under intervjun fick rektorerna²⁹ och eleverna³⁰ besvara ett antal skattningsfrågor kring hur utbildningen fungerar i olika avseenden givet fjärr-/distansundervisningen. Till grund för denna PM ligger en kvalitativ analys av de skriftliga återkopplingarna som verksamheterna fått samt rektorers och elevers svar på skattningsfrågorna. Intervjuerna med rektorerna/verksamhetscheferna har skett via Teams eller per telefon. Elevintervjuerna har genomförts som enskilda intervjuer via Teams, i flera fall med stöd av tolk.³¹

Urvalet av anordnare som ingår i distansinspektionen är inte slumpmässigt utan har syftat till att fånga de utmaningar rektorer för olika verksamheter står inför och

²⁷ Vi är medvetna om att denna avgränsning innebär att mycket viktig information om sfi kommer att saknas, och att många elever får sin undervisning på folkhögskolor.

²⁸ Sfi delas upp i tre studievägar. Avsikten är att de ska vara målgruppsanpassade och rikta sig till personer med olika bakgrund, förutsättningar och progressionstakt. Studieväg 1 består av kurserna A, B, C och D; studieväg 2 av kurserna B, C och D samt studieväg 3 av kurserna C och D. Studieväg 1 vänder sig i första hand till personer med mycket kort studiebakgrund och studieväg 3 till personer som är vana att studera. Kursplan för kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (rev. 2018), utbildningens uppbyggnad.

²⁹ Totalt intervjuades 13 rektorer för komvux på grundläggande nivå, 4 rektorer för komvux på gymnasial nivå, andra kurser än yrkeskurser, 13 rektorer för komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser samt 24 rektorer för sfi.

³⁰ Totalt intervjuades 38 elever på komvux på grundläggande nivå, 10 elever från komvux på gymnasial nivå, andra kurser än yrkeskurser, 39 elever på komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser samt 66 elever från sfi.

³¹ Gäller i första hand elevintervjuer som handlat om sfi och komvux på grundläggande nivå.

hur de hanteras. Distansinspektionen fångar också hur elever från olika utbildningar upplever skolsituationen. Bilden som de tillfrågade rektorerna och eleverna ger är inte generaliserbar utan avser de verksamheter som granskats. Denna PM kan ändå utgöra ett viktigt underlag och belysa såväl utmaningar som framgångsrika arbetssätt i en situation där en större del av undervisningen än vanligt bedrivs som fjärr-/distansundervisning. Genom att sprida erfarenheter och exempel hoppas Skolinspektionen kunna bidra med lärdomar även till verksamheter som inte ingått i distansinspektionen.

Kort om komvux

En bärande tanke inom komvux är att utbildning ska skräddarsys efter deltagarna så att de så snabbt som möjligt kan tillgodogöra sig den och komma vidare i studie- eller yrkeslivet.³² Utbildningen behöver därför vara flexibel³³ och individanpassad³⁴. Det är en förutsättning för att utbildningens heterogena målgrupp ska få goda möjligheter att nå målen. I praktiken innebär det bland annat att eleverna ska ges möjlighet att kombinera utbildning och arbete. Detta är särskilt tydligt framskrivet när det gäller sfi.³⁵ Vidare ska flexibilitet i utbildningen alltid eftersträvas när det gäller plats för utbildningens genomförande, kursstart, tid för undervisningens genomförande (dag-/kvällstid), studietakt, studieform och sätt att lära.³⁶ Av läroplanen framgår också att varje elev ska få stöd och undervisning utifrån sina individuella utbildningsmål, behov och förutsättningar.³⁷ Det betyder att lärarna kan behöva använda arbetsformer som förekommer i grund- och gymnasieskola även inom komvux. Exempelvis kan en huvudman inte enbart erbjuda gruppgenomgångar på dagtid om elever på grund av arbete eller andra studier har svårt att närvara vid dessa tillfällen, i det läget behöver huvudmannen erbjuda undervisning på kvällstid. Om eleverna har behov av undervisning med lärargenomgångar och arbete i grupp för att kunna ta till sig undervisningen, är det dessa arbetsformer som ska erbjudas.

Inom komvux är den individuella studieplanen (ISP) ett viktigt verktyg för att göra utbildningen flexibel och individanpassad. Oftast är det studie- och yrkesvägledare som upprättar den tillsammans med eleven. Den individuella studieplanen ska ge en sammanhållen bild av elevens studiesituation och bör innehålla tydliga och konkreta uppgifter om elevers studie- och yrkesbakgrund samt mål med utbildningen.³⁸

³² Prop. 2014/15:85, Ökad individanpassning – en effektivare sfi och vuxenutbildning, s. 29 – 37.

³³ Med *flexibilitet* avses en utbildning där eleven sätts i centrum och det erbjuds olika lösningar vad gäller organisation (plats för utbildningens genomförande, tid, studietakt och studieform) med utgångspunkt i individen. Utbildningen ska kunna kombineras med andra studier och/eller arbete. Se utförligare beskrivning i Skolinspektionen (2019). Flexibilitet och individanpassning. Bilaga 1, begreppsförklaring, s. 43. Se även bedömningsgrunderna för regelbunden tillsyn (RT). <https://www.skolinspektionen.se/inspektion-och-tillstand/inspektion-steg-for-steg/under-inspektion/>

³⁴ Med *individpassning* avses en utbildning som är anpassad efter varje elevs behov och förutsättningar och att den utgår från elevens individuella studieplan (ISP).

³⁵ 20 kap. 24—26 §§ skollagen och 1 kap. 3 § vux-förordningen.

³⁶ Förordningen om läroplan för vuxenutbildningen (SKOLFS 2012:101), 1 Vuxenutbildningens uppdrag och värdegrund, En likvärdig utbildning.

³⁷ Förordning om läroplan för vuxenutbildningen (SKOLFS 2012:101), 2 Övergripande mål och riktlinjer, 2.1 Kunskaper.

³⁸ 20 kap. 8 § skollagen. 2 kap. 16 § förordningen om vuxenutbildning. Läroplan för vuxenutbildningen, rev. 2017, s. 7. Skolinspektionen (2017). *Kommunal vuxenutbildning på gymnasialnivå – Granskning av huvudmäns och rektorers arbete för flexibilitet och individanpassning*. Se not på s. 24. Se bilaga sid 24 för mer information om individuell studieplan.

Distansinspektionens resultat

Vid samtliga inspekterade utbildningar bedrevs vid tiden för granskningen undervisning på distans i någon form. Även om några anordnare sedan tidigare har viss vana av fjärr-/och eller distansundervisning finns det också exempel där undervisningen gått från hundra procent närundervisning till att större delen av undervisningen sker på distans. Det sistnämnda gäller i första hand för utbildning i svenska för invandrare (sfi). Här har övergången i flera fall inneburit stora utmaningar som ibland fortfarande kvarstår. Närmare åtta av tio elever som intervjuats inom ramen för granskningen uppger att de får mycket mer undervisning på distans nu än före pandemin. Motsvarande siffra bland eleverna på sfi är nio av tio. Elevernas bild stämmer överens med rektorernas. Totalt sett uppger nio av tio rektorer att de bedriver mycket mer undervisning på distans i nuläget än tidigare.

Fjärrundervisning är vanligast

Av elevernas svar framgår att hälften av eleverna vid tiden för genomförandet *främst* får fjärrundervisning (digital undervisning i realtid). Ungefär en tredjedel får i första hand en kombination av fjärr-, distans- och närundervisning. Att undervisning främst ges som distansundervisning, där elever och lärare är skilda i både tid och rum, eller genom närundervisning i skolans lokaler är betydligt ovanligare. När det gäller undervisningsform finns vissa variationer beroende på utbildning. Det är till exempel vanligare med närundervisning för elever på yrkeskurser än inom andra utbildningar.

Tabell 1. På vilket sätt får du *främst* undervisning just nu?

Utbildning	Blandad undervisning ³⁹	Fjärrundervisning ⁴⁰	Distansundervisning ⁴¹	Närundervisning ⁴²
Sfi (n=66)	38 %	53 %	9 %	0 %
Grundläggande nivå (n=38)	16 %	76 %	3 %	5 %
Gy-nivå, ej yrkeskurser (n=10)	20 %	50 %	30 %	0 %
Gy-nivå, yrkeskurser (n=39)	38 %	21 %	18 %	23 %
Samtliga elevsvar (n=153)	32 %	50 %	11 %	7 %

Tidigare vana vid undervisning på distans underlättar

Att sedan tidigare ha inarbetade rutiner för undervisning på distans är något som flera av de rektorer och verksamhetsansvariga som Skolinspektionen talat med nämner som en framgångsfaktor. En anordnare beskriver att de jobbat med sin digitaliseringsprocess i flera år och därför redan hade en utarbetad strategi, vilket

³⁹ Kombination av fjärr-, distans- och närundervisning.

⁴⁰ Undervisningen sker digitalt i realtid.

⁴¹ Undervisningen sker på distans där elever och lärare är skilda både i tid och rum.

⁴² Undervisning på plats i lokaler där såväl elever som lärare närvarar.

gjorde det lättare att få med pedagogerna i övergången till mer undervisning på distans. Inom aktuell verksamhet har lärarna också tillgång till både pedagogiskt och tekniskt IT-stöd från rektorn, verksamhetschefen eller ett externt konsultföretag.

Vanan vid undervisning på distans finns inte bara hos lärare utan även hos flera av eleverna som intervjuats i samband med distansinspektionen. Av några intervjuer framgår att eleverna kombinerar studier med arbete och aktivt valt en utbildning där undervisningen åtminstone delvis bedrivs på distans. Elever med tidigare vana från distansstudier uttrycker att det inte är någon skillnad på undervisningen under covid-19-pandemin jämfört med tidigare. Dock har även dessa elever påverkats indirekt av situationen som i vissa fall innebär en ryckighet i studieplaneringen. Fysiska träffar kan till exempel med kort varsel skjutas upp eller ställas in. Det kan upplevas som problematiskt för elever som har en familjesituation som kräver planering och framförhållning. Till exempel kan det vara svårt att få vardagslogistiken att fungera när tiderna för körlektionerna kommer sent och nära inpå. Skolinspektionen har också mött elever med ringa vana vid såväl undervisning på distans som vid användning av datorer. För dem har omställningen varit mer utmanande och ineburit en ansträngning för såväl elev som verksamhet. Dessa elever går företrädesvis på sfi eller på komvux på grundläggande på nivå. Allra tuffast är det för elever med kort studiebakgrund.⁴³ Mer om detta finns under rubriken ”Tekniken en stor utmaning som många verksamheter lyckats att lösa” på sidan 19.

Mindre möjlighet till närundervisning innebär ett avbräck för målet flexibilitet i utbildningen

Som tidigare nämnts är en bärande tanke inom komvux att utbildning ska skräddarsys efter deltagarna så att de snabbt kan tillgodogöra sig utbildningen och komma vidare i studie- eller yrkesliv.⁴⁴ Flexibilitet och individanpassning är också nödvändigt för att utbildningens mycket heterogena målgrupp ska få goda möjligheter att nå målen. I detta ryms även att utbildningen ska kunna kombineras med andra studier och/eller arbete, det är särskilt tydligt framskrivet när det gäller sfi.

Var femte elev tycker inte att formen för utbildningen till fullo är anpassad efter dem

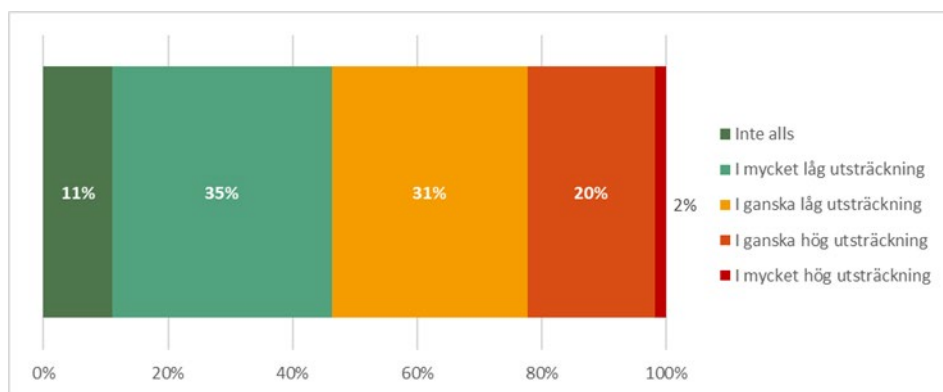
Det faktum att närundervisning inte kan erbjudas i samma utsträckning som vanligt innebär ett stort avbräck för möjligheten att tillhandahålla en flexibel utbildning. Av svaren på skattningsfrågorna, som de utvalda rektorerna fått ta ställning till, framgår att drygt var femte upplever att möjligheten att erbjuda en sådan utbildning i ganska eller mycket stor utsträckning försämras till följd av pandemin. Elevsvaren följer ungefär samma mönster. Även om majoriteten av eleverna uppger att formerna för utbildningen anpassats efter dem tycker nästan var femte elev att skolan

⁴³ Exempelvis elever som går studieväg 1 och 2 på sfi.

⁴⁴ Prop. 2014/15:85, Ökad individanpassning – en effektivare sfi och vuxenutbildning, s. 29–37.

inte alls eller i ganska eller mycket liten utsträckning lyckats i detta avseende. Elever som läser på komvux på grundläggande nivå och på sfi är något överrepresenterade bland dem.⁴⁵

Diagram 1: I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta verksamhetens möjlighet att ge eleverna en flexibel utbildning⁴⁶ försämrats till följd av pandemin? (n=54)

Undervisning på distans innebär att verksamheterna utvecklat flexibilitet i utbildningens genomförande

Både av de öppna svaren och av intervjuerna framgår att situationen inneburit att många verksamheter tänkt nytt och kreativt. I intervjuer framgår en tydlig strävan att så långt som möjligt ge eleverna flexibilitet i utbildningen. Att undervisning nu ges på distans innebär i sig en breddning i flera av verksamheternas erbjudande och en snabb utveckling har varit nödvändig. Det finns flera exempel, framför allt från sfi, där rektorer menar att situationen inneburit att förmågan att skraddarsy utbildningar på individbasis har förstärkts i och med att det har blivit möjligt att kombinera fjärr-, distans- och närundervisning. En rektor för sfi beskriver att de digitala verktygen gör att lärarna i högre grad kan individanpassa uppgifterna för varje elev och återkoppla med exempelvis bild och text. En annan rektor beskriver att det sannolikt är så att elever får mer talutrymme via lärplattformen än i klassrummet. Enligt rektorn kan det vara en god idé att lägga in en vecka fjärrundervisning då och då även efter pandemin.

En rektor för yrkeskurser beskriver att situationen gett dem nya tankar kring arbetet med fjärr-/distansundervisning och vad som ur ett elevperspektiv kan vara gynnsamt, som exempelvis möjlighet till försörjning innan utbildningen är slut. Hen berättar att covid-19-pandemin gjort att planen för utbildningens upplägg fått ändras, vilket i slutändan visade sig gynna eleverna. I det nya upplägget har eleverna bättre möjlighet att kombinera sina studier med arbete, vilket hade varit svårare i den ursprungliga planen. Den i och med fjärr-/distansundervisningen ökade möjlig-

⁴⁵ Frågan till eleverna löd: "I vilken utsträckning skulle du skatta att skolan under pandemin lyckas anpassa formerna för utbildningen så att den passar dig (plats för undervisningens genomförande, tid, studietakt och studieform)?" Totalt sett svarade 81 % att skolan i ganska eller mycket hög utsträckning gjort det.

⁴⁶ I anslutning till frågan fanns en förklaring till vad Skolinspektionen avser med *flexibel utbildning*. "Plats för undervisningens genomförande, tid, studietakt och studieform".

heten att kombinera studier med arbete nämns i flera intervjuer. En rektor beskriver att fjärrundervisning har gett ett nytt inslag i didaktiken. Dock har inte didaktiken blivit bredare eftersom närundervisningens didaktik har fallit bort. Rektorn ser att den digitala resan kommer att fortsätta även tiden efter pandemin.

Eleverna uppskattar skolornas ansträngningar för att anpassa utbildningen men saknar närundervisningen

Verksamheternas ansträngningar att erbjuda eleverna en flexibel utbildning har inte gått eleverna förbi. Återkommande är dock att elever som är vana vid närundervisning saknar det, och önskar mer av den undervisningsformen. Många rektorer som Skolinspektionen pratat med beskriver att utbildningen i stort följer samma upplägg och schema som före covid-19-pandemin. Det vill säga eleverna följer samma grundschema, skillnaden är att undervisningen i större uträkning ges på distans. Flera rektorer och verksamhetschefer för yrkeskurser ger uttryck för att man lyckas varva teori och praktik i utbildningen precis som före pandemin. De teoretiska inslagen sker i stor uträkning i form av självstudier och de praktiska utförs i skolans lokaler.

Många elever som läser yrkeskurser beskriver vid intervjuerna att det finns en flexibilitet i studierna vad gäller studietakt. Några berättar att de har kunnat genomföra studierna snabbare än vad som från början var planerat. Eleverna kan också vid behov göra förändringar i sina individuella studieplaner exempelvis vad gäller ordningen på kurserna. I undervisningen finns också en viss flexibilitet vad gäller exempelvis inlämningar av elevuppgifter. När en elev behöver mer tid för att färdigställa en uppgift brukar det inte vara några problem att lämna in senare. Eleverna uttrycker även att anordnaren gör ett bra jobb för att flytta om och anpassa verksamheten så att eleverna kan lösa sina uppgifter på ett bra sätt utifrån de restriktioner som gäller.

På vissa utbildningar upplever eleverna att tempot blivit intensivare nu än under hösten, vilket de relaterar till att de behöver bli klara med alla kurser innan de kan påbörja nästa steg, exempelvis sina körlektioner. Att momenten blir mer komprimerade upplevs dock inte som något odelat negativt av eleverna. Några menar att det kan vara positivt att jobba mer intensivt och komprimerat, även om de förstår att det kanske inte passar alla. Även vid några rektorsintervjuer framkommer att undervisning på distans gynnat vissa elever då de kunnat gå fortare fram än annars.

Elever önskar mer tid för att praktisera sina kunskaper

De fysiska träffarna – då eleverna ska öva på praktiska moment och visa sina kunskaper och färdigheter för läraren – har till följd av situationen i många fall behövt bli färre och mer komprimerade. För elever som läser yrkeskurser har det inneburit mindre tid till övning på praktiska moment. Även genomgångar som i normalfallet hade skett genom fysiska möten har behövt genomföras digitalt istället, vilket kanske inte varit optimalt enligt rektorerna. Många elever uttrycker att de uppskattar de fysiska träffarna och att de lär sig mycket av att pröva själva. De tycker att det blir svårare att läsa om tillvägagångssätten och prova på en lärplattform, istället för i verkligheten. Eleverna på en skola beskriver att lärarna försöker ställa om praktiska moment till teoretiska genom att istället visa filmer eller videoklipp kring

exempelvis hjärt- och lungräddning och teknik vid injektioner. Några elever är oroliga för att detta kan leda till svårigheter i kommande förvärvsarbete. Även elever på en frisörutbildning uttrycker saknad över att inte få göra vissa moment ”på riktigt”. Även om de genom rollspel kan träna exempelvis kundbemötande på varandra, blir det inte lika givande som att träna på det i verkligheten menar de.

På andra skolor beskriver eleverna hur skolan hittat lösningar för att ge eleverna möjlighet att träna på praktiska moment hemma. Till exempel har elever som går en restaurangutbildning fått hämta matpåsar på skolan för att kunna genomföra de praktiska momenten hemma. De följer angivna recept och filmar. Andra elever beskriver att de praktiska momenten precis som vanligt genomförs på skolan, fast i mindre grupper. För dessa elever har det i vissa fall inneburit att lärarna haft *mer* tid att hjälpa varje elev under de praktiska passen. Nackdelen är att de praktiska lektionerna har blivit färre, eftersom lärarna måste hinna ta emot fler grupper under sin arbetstid. Detta påverkar i sin tur elevernas möjligheter att öva på vissa moment. I några intervjuer uttrycker eleverna önskemål om att få låna hem utrustning eller att utbildningsanordnaren kunde placera utrustningen i en lokal på hemorten så att eleverna kan gå dit och öva. En elev beskriver exempelvis att hen skulle vilja få möjlighet att låna en frisörövningsdocka för att kunna praktisera kunskaperna hemma.

Elever önskar mer tid för att öva på att tala svenska

För elever som läser sfi har på motsvarande sätt möjligheterna att träffas fysiskt och öva på att tala svenska minskat drastiskt. Många elever menar att de lär sig mer svenska när undervisningen är skolförlagd än när de deltar i undervisning hemifrån. Både elever som läser sfi och på komvux på grundläggande nivå nämner ofta att de saknar möjligheten att få praktisera språk och uttal fysiskt på plats. De beskriver att det är svårare att träna att tala svenska när undervisningen sker på distans och att de fick bättre hjälp av läraren när de hade närundervisning. Eleverna menar också att kunskapsutvecklingen går långsammare hemifrån. Det är lättare att ställa olika slags frågor och få hjälp och återkoppling vid närundervisning i verksamhetens lokaler. Exempel på hur några verksamheter gått tillväga för att ge eleverna större möjlighet till övning kan hämtas från intervjuerna. En rektor beskriver att skolan har infört digitala språkcaféer för några elever åt gången. Tidigare hölls språkcaféer på skolan, men tack vara volontärer och speciallärare kan de nu drivas även digitalt. Liknande planer nämns av flera rektorer och arbete för att hitta former för att bedriva digitala språkcaféer pågår just nu. En annan rektor beskriver att lärarna ordnar vandring i skogen, vilket uppskattas av eleverna. Under en sådan promenad deltar uppemot åtta elever med sin lärare och pratar om skolan och om annat som eleverna vill ta upp. Eleverna har också möjlighet att komma till virtuella studierum, som lärarna har skapat, och arbeta i små grupper. Där kan de ses, umgås och studera tillsammans.

Anpassningen till undervisning på distans har krävt mycket av verksamheterna både i form av utrustning och personal

Att kunna fortsätta erbjuda eleverna ungefär samma utbildningsupplägg som tidigare har krävt resurser. Både i form extra arbetsinsatser och i form av ny utrustning

till eleverna; surfplattor, datorer, dosor för att ge möjlighet till uppkoppling. När det gäller den ökade arbetsinsatsen gäller det i första hand lärarna, men även andra personalgrupper har fått mer att göra. Antalet elever som behövt ändra i sina studieplaner har till exempel ökat, vilket skapat extraarbete för både administratörer och studie- och yrkesvägledare. Det finns också exempel på att verksamheter har behövt anställa fler som en följd av situationen. Till exempel personal som ska hjälpa till med den digitala kompetensutvecklingen, fler provvakter för att kunna erbjuda fler examinationer på udda tider då färre elever är på plats och språkstödare samt studiecoacher som hjälper till med läxhjälp och studieteknik. En rektor berättar att en framgångsfaktor för verksamheten är den pedagogiska stödorganisation med specialpedagoger, speciallärare, bibliotekarier och kuratorer som finns för vuxenutbildningen i kommunen. Stödorganisationen arbetar främst med att stödja lärarna i det pedagogiska arbetet, så att de exempelvis ska kunna erbjuda eleverna extra anpassningar så långt det är möjligt.

Flera rektorer vittnar om att lärarnas arbetsbelastning ökade vid övergången till distansundervisning. Då behövde såväl lärare som elever komma underfund med hur den nya tekniken fungerade och kunde användas. Men den ökade arbetsbelastningen handlar också om att eleverna har behövt delas in i mindre grupper för att göra det möjligt att hålla avstånd (vid närundervisning) och arbeta enskilt med praktiska moment som tidigare kunde göras i par eller grupp. Ett sådant exempel kan hämtas från en utbildning där körlektioner ingår, en-till-en-undervisning i de praktiska delarna är nu resurskrävande. De inställda fysiska träffarna har försämrat elevernas möjlighet till stöd av och erfarenhetsutbyte med studiekamrater och påverkat lärarnas situation och arbetsbörda. En anordnare beskriver hur eleverna tidigare var i kommunens utbildningslokal en eftermiddag i veckan. Eleverna kunde då få stöd och hjälp av handledaren och möjlighet att på eget initiativ arbeta i studiegrupper. Till följd av pandemin finns inte den möjligheten längre och lärarna har istället behövt vara mer flexibla och tillgängliga på obekväma arbetstider, såsom kvällar och helger.

Lärarna är nyckelpersoner och en viktig resurs som rektor behöver värna och hushålla med

Att lärarna har en central roll och stor betydelse för att undervisningen ska fungera trots den ansträngda situationen framgår av såväl rektorers som elevers beskrivningar. Verksamhetschefen på en sfi-utbildning berättar till exempel om lärarnas flexibilitet och hur de ofta, även när deras anställningsavtal inte kräver det, svarar på elevernas frågor även utanför ordinarie arbetstid. Med den nya tekniken är det lättare att vara flexibel med tid och rum för undervisningen, men det tar också mer av lärarnas tid.

En verksamhetschef för komvux på grundläggande nivå berättar att en stor utmaning har varit att säkerställa att lärarna har en bra arbetsmiljö. Till en början arbetade lärarna nästintill dygnet runt och kände krav på sig att vara ständigt uppkopplade och tillgängliga för sina elever. I samband med att verksamheten gick över till distansstudier infördes möjlighet för elever att skriva meddelande och frågor till sina lärare dygnet runt. Lärarna upplevde att det var "svårt att stänga ner" sina datorer. Verksamhetschefen berättar att det fungerar mycket bättre nu. Att det finns tydliga ramar för när det är undervisningstid, när det är handledningstid, när det är tid att besvara frågor och så vidare.

På en skola beskriver eleverna på sfi att lärarna ställer upp allt vad de kan för att eleverna ska nå sina mål. I några fall där det inte har fungerat med undervisning på distans för eleverna på sfi, har vissa lärare till och med åkt hem till dem med uppgifter.

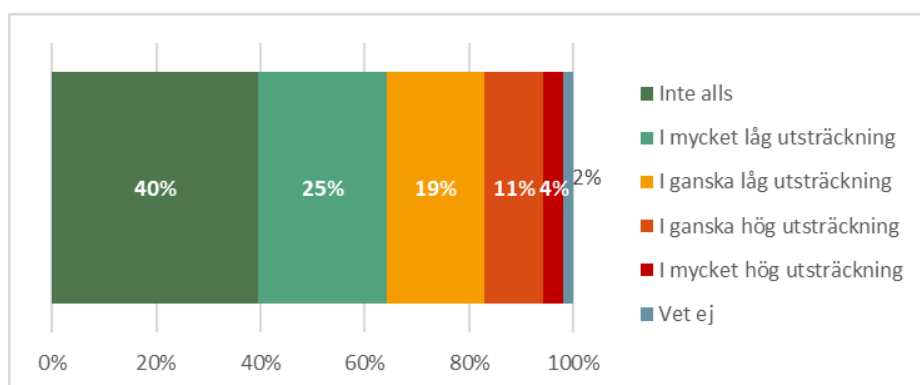
En rektor beskriver att hen i och med distansundervisning i högre grad fått stödja lärare individuellt. Det har rört sig om att hitta bra nivåer och mängd på elevuppgifter och prioritering av lärarnas uppgifter. Rektorn har också märkt att några lärare har börjat tappa motivationen då de hellre vill möta eleverna i närundervisning, men det finns också exempel på lärare som tycker att det är intressant med de nya utmaningarna som undervisning på distans innebär. Rektorn uppger att hen för att stötta lärarna följer upp vilken typ av undervisning de bedriver och utmanar dem i att göra lite mer och testa annat för att få dem att vilja utvecklas.

Tillgången till studie- och yrkesvägledning (SYV) har inte ökat under covid-19-pandemin

Utbildningen på komvux ska vara effektiv och målanpassad. För att uppnå det krävs att det från start finns en plan för den enskilde elevens utbildning. Här utgör elevens individuella studieplan (ISP) ett viktigt verktyg.⁴⁷ I arbetet med att planera elevens utbildning på ett sätt som är både målanpassad och effektivt för eleverna är SYV en viktig resurs.

Både rektorer och elever har fått ta ställning till om möjligheten till studie- och yrkesvägledning försämras till följd av pandemin i skattningsformuläret. Även om en stor andel av rektorerna och eleverna inte märkt av någon skillnad finns det dessvärre även de som tycker att möjligheten till sådant stöd har försämrats i ganska eller mycket stor utsträckning.

Diagram 2: I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att elevens möjlighet att få studie- och yrkesvägledning försämrats till följd av pandemin? (n=53)

Ungefär var femte elev upplever att möjligheten till studie- och yrkesvägledning försämrats till följd av pandemin. Bland dem är männen något överrepresenterade (jämför 19 procent bland kvinnor med 25 procent bland män). Elever på grundlägg-

⁴⁷ 20 kap. 8 § skollagen.

gande nivå upplever i större utsträckning än elever på andra utbildningar att tillgången till stöd från SYV försämras.⁴⁸ Även om upplevelsen inte är utbredd är det olyckligt att den alls förekommer. Situationen kräver snarare ett ökat än ett minskat stöd från SYV. Värt att nämna är att andelen elever som inte kunnat ta ställning i frågan (det vill säga de som svarat "vet ej") är större bland elever som läser på sfi och komvux på grundläggande nivå än på övriga utbildningar.⁴⁹ Av några intervjuer framgår att elever som går yrkeskurser, och därmed redan gjort sitt yrkesval, inte ser något stort behov av studie- och yrkesvägledning. Bland dessa elever är det en relativt stor andel som besvarat frågan om möjlighet till yrkes- och studievägledning med "ej aktuellt".⁵⁰

Vid intervjuerna nyanseras svaren. Här framgår att den upplevda försämringen av möjlighet till stöd från SYV också kan handla om att eleverna i lägre utsträckning söker upp SYV då de inte är i verksamhetens lokaler lika mycket. En rektor förtydligar att eleverna nu måste vara mer aktiva och själva ta kontakt. Samma rektor menar att verksamheten i större utsträckning behöver hjälpa eleverna att söka upp studie- och yrkesvägledaren. En annan rektor beskriver att verksamheten ha ställt om och studie- och yrkesvägledaren är nu tillgänglig digitalt. Rektorn misstänker att vissa elever kan uppleva att det är en försvårande faktor, även om tiderna för tillgänglighet är desamma. Det finns också rektorer som menar att även om tillgången är oförändrad har kvaliteten försämrats i och med att samtalen inte alltid genomförs fysiskt på plats i lokalerna. En rektor beskriver att man testat olika varianter; en del elever har bokat en tid för ett fysiskt möte med SYV, andra har haft samtal med SYV via telefon eller zoom och under våren 2020 genomfördes även "walk & talk" med SYV.

Av några elevsvar framgår att eleverna inte känner till hur de får tillgång till SYV. Vid inspektion av en verksamhet, som avser komvux på grundläggande nivå, framgår att samtliga elever som intervjuats är överens om att det varit svårt att nå verksamhetens SYV under pandemin. Eleverna tycker att det är problematiskt, inte minst i samband med sökande av kurser.

Tekniken en stor utmaning som många verksamheter lyckats att lösa

En förutsättning för att undervisningen ska kunna ges på distans är naturligtvis att det finns fungerande teknik och en viss datorvana hos såväl anordnare som elever. I många fall har verksamheterna och eleverna lyckats lösa det på ett bra sätt. I de fall utrustning eller tillräcklig kompetens för att använda den saknas utgör det ett stort hinder och gör det svårt att bedriva utbildning.

Att situationen med covid-19-pandemin är och har varit utmanade för många verksamheter framgår tydligt av svaren på skattningsfrågan om möjligheten att bedriva utbildning *försvåras* av situationen. Ungefär hälften av de tillfrågade rektorerna svarar att det i ganska stor utsträckning försvåras. Värt att notera är att nästan ingen rektor svarat att det försvårats i *mycket* stor utsträckning, vilket är positivt. Svaren från rektorer för sfi sticker ut på ett negativt sätt. Bland dessa uppger tre av

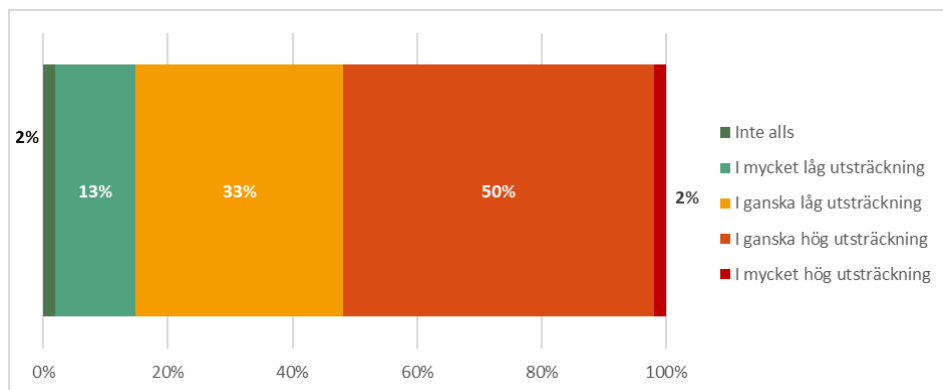
⁴⁸ 28 % av eleverna på grundläggande nivå upplever att möjlighet att få studie- och yrkesvägledning har försämrats i ganska eller mycket stor utsträckning till följd av pandemin.

⁴⁹ 20 % av eleverna på sfi och 18 % av eleverna på grundläggande nivå har svarat vet ej (jämfört med 10 % på komvux på gymnasialnivå, yrkeskurser och 0 % på gymnasiala kurser, andra kurser än yrkeskurser).

⁵⁰ Av dessa elever har 21 % svarat "Inte aktuellt" jämfört med 10–11 % av eleverna på övriga utbildningar.

fyra rektorer att möjligheten att bedriva utbildning försvåras i ganska eller mycket stor utsträckning.

Diagram 3a: I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att möjligheten att bedriva utbildning försvåras till följd av pandemin (exempelvis pga. svårigheter med bemanning, att ny teknik behövs, att elevers motivation sjunker)? (n=54)

Bland skattningsfrågorna ingick en öppen fråga där rektorerna fick ange vilket stöd, (om något) verksamheten behöver för att lyckas ge eleverna goda förutsättningar att nå målen. Svar som handlar om teknik och bättre förutsättningar att använda den är återkommande. Det handlar både om tillgångsfrågor och om att ge lärare och elever möjligheter att utvecklas och få mer kunskap om digitala sätt att arbeta och undervisa. Bättre IT-utrustning, större möjlighet att låna IT-utrustning, bättre tillgång till IT-stöd för lärare och elever är vanliga svar.⁵¹ Ibland nämns dessa olika delar i samma svar och ibland finns lärverktygen på plats, men verksamheterna eller eleverna behöver utveckla förmågan att använda dem. "Riktat stöd från IT-pedagog skulle behövas. Lärarna skulle behöva någon att bolla med och testa olika saker. Det går att använda plattor i undervisningen till exempel. Verktyg finns men förmågan måste utvecklas."⁵²

Många elever har tillgång till teknik för att följa undervisningen på distans – men inte alla

I elevernas skattningsformulär ingick en fråga kring tillgång till tekniska lösningar för att kunna ta del av undervisning på distans. Även om den stora majoriteten av eleverna har tillgång till sådana lösningar gäller det inte alla. Svaren från elever som går på sfi och komvux på grundläggande nivå sticker ut på ett negativt sätt. Här uppger knappt en sjättedel⁵³ att de inte alls, eller bara i ganska eller mycket liten utsträckning har tekniska lösningar så att de kan ta del av undervisningen. Upplevelsen att de tekniska lösningarna är otillräckliga är något mer uttalad bland män än bland kvinnor.⁵⁴

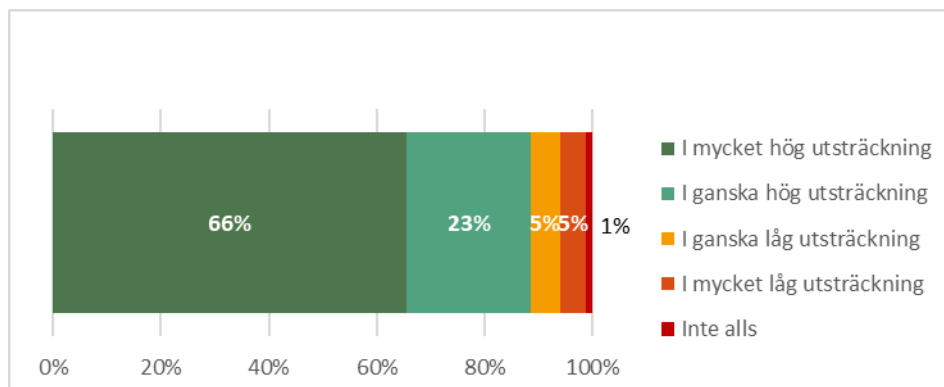
⁵¹ Frågan i skattningsformuläret löd: "Vilket stöd, om något, skulle verksamheten behöva för att lyckas ge eleverna förutsättningar att nå målen? (Exempelvis stöd från huvudmannen, Skolverket, bättre IT-utrustning till eleverna etc.)". Det är totalt 32 av 54 rektorer som uttrycker att de behöver stöd av något slag.

⁵² Öppet svar på en fråga i skattningsformuläret. Sfi, Storumans Lärcentrum i Storumans kommun.

⁵³ 15 respektive 16 %.

⁵⁴ 9 % bland kvinnorna respektive 14 % bland männen uppger att de inte alls eller i ganska eller mycket liten utsträckning har tillgång till tekniska lösningar så att de kan ta del av undervisningen när den sker på distans.

Diagram 3b: I vilken uträkning skulle du skatta att du har tillgång till tekniska lösningar så att du kan ta del av undervisningen när den sker på distans? (n=148)

I vissa fall är den tekniska startsträckan för elever som läser sfi och på komvux på grundläggande nivå lång

Särskilt elever på sfi saknade från start, vid övergången till undervisning på distans, tillräcklig utrustning för att kunna delta. Många skolor har lyckats lösa detta efterhand, men inte alla. En rektor berättar till exempel att leveransen av datorer blivit försenad. Enligt rektor behövs både nya tekniska lösningar för att förbättra undervisningen och fler datorer för eleverna att låna. Eleverna på en sfi-utbildning beskriver att övergången till distansstudier har varit väldigt svår. De betonar att de tekniska problemen är det största skälet till att detta. Eleverna upplever att distansstudierna kräver att de själva tar ett större eget ansvar, men att de inte kan leva upp till det på grund av dålig eller obefintlig tillgång till teknik eller kunskaper om datorer. En rektor beskriver elevernas, och i vissa fall även lärarnas, ringa tekniska kunnande som ett hinder. Det finns en "teknikspärr", framför allt hos de korttidsutbildade eleverna menar rektorn. I några fall beskriver rektorerna att startsträckan varit – och till del fortfarande är – lång för eleverna. Det förekommer att vissa lärare på sfi valt att skicka hem uppgifter till eleverna per post då de upplever att eleverna inte har den digitala kompetensen för att kunna delta i undervisning på distans. Rektorn för aktuell utbildning tycker att det sättet att lösa situationen är problematiskt i och med att det innebär att eleverna kommer ifrån sina kurskamrater och sin lärare och jobbar mycket ensamma med uppgifter "på papper".

Det är dock långt ifrån alla anordnare av sfi eller komvux på grundläggande nivå som har eller har haft stora problem av teknisk karaktär. I många fall beskriver rektorer att skolan genom att låna eller köpa utrustning lyckats förse eleverna med de redskap de behöver för att kunna tillgodogöra sig undervisning på distans. Exempelvis har surfplattor köpts in eller så ges eleverna möjlighet att låna hem en dator från skolan. I flera fall beskrivs också hur eleverna i samband med att de fått tillgång till utrustningen fått hjälp att komma i gång med tekniken och de digitala verktygen. Vid en intervju med elever som läser sfi berättar eleverna att det var svårt att logga in i början men att det nu går smidigt. De har haft lektioner med lärarna om hur man ska använda datorer i undervisningen och lärarna erbjuder löpande hjälp och handledning i datoranvändning. När det gäller rektorer för gymnasiala yrkeskurser uppger flera av de rektorer som Skolinspektionen pratat med att tekniken inte utgör något problem eller hinder för undervisningen. Eleverna kan

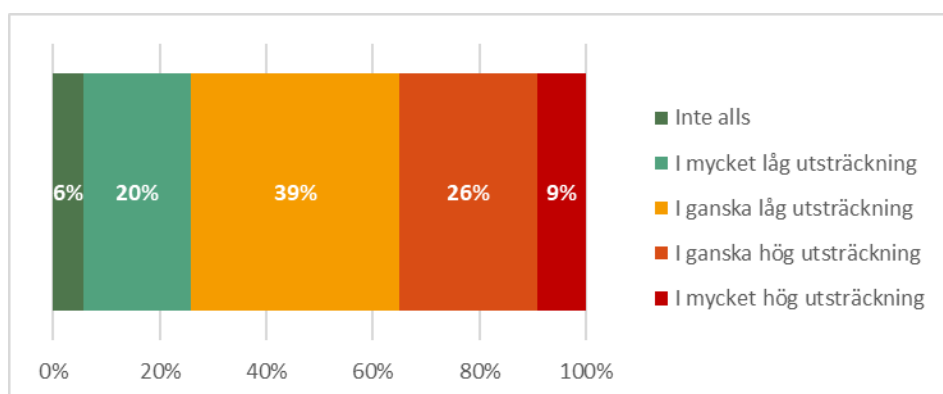
enligt rektorerna ta del av undervisningen när den sker på distans, många har en egen dator och för dem som behöver finns det lånedatorer att tillgå. De flesta elever har också så kallade "smartphones" som också fungerar bra att använda för att koppla upp sig mot lärplattformen.

Möjlighet till lärarstöd finns men eleverna lär sig mer vid närundervisning

Av bland annat Skolinspektionens rapport om kommunal vuxenutbildning från 2019 framgår att distansundervisning⁵⁵ är en arbetsform som inte passar alla elever och som ställer krav på självständighet och hög självdisciplin. När undervisningen är skolförlagd anpassas innehåll, arbetssätt och arbetsformer i högre grad efter eleverna än vid distansundervisning. I rapporten framgår också att eleverna själva upplever att de hade behövt mer aktivt lärarstöd vid distansundervisningen än de fick.⁵⁶

I den här distansinspektionen visar rektorernas svar att många av dem anser att lärarnas möjlighet att ge eleverna stöd försämras när undervisningen genomförs på distans. Nästan fyra av tio rektorer svarar att möjligheten att hjälpa/stödja eleverna försämras i ganska eller mycket stor utsträckning. Endast ett fåtal rektorer uppger att situationen inte inneburit någon förändring alls. Svaren från rektorer på sfi och för yrkeskurser sticker ut på ett negativt sätt och ungefär hälften av dessa uppger att möjligheterna försämras i ganska eller mycket stor utsträckning.

Diagram 4: I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att lärarnas möjlighet att hjälpa/stödja eleverna försämras när undervisningen genomförs som distansundervisning till följd av pandemin? (n= 54)

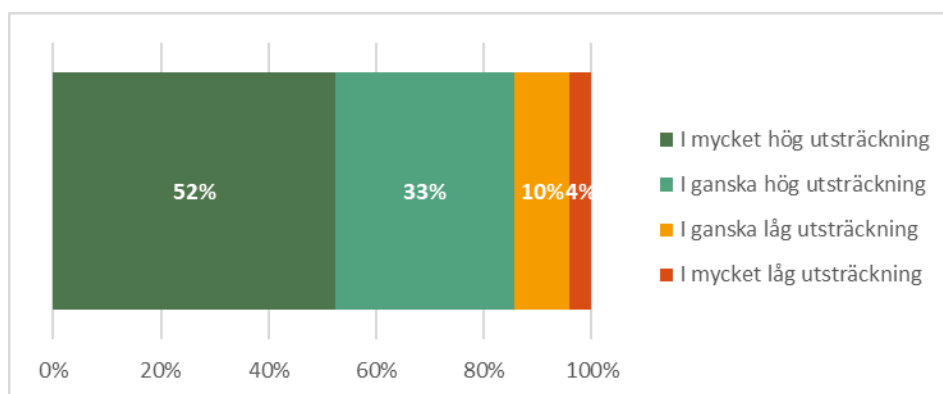
⁵⁵ Här avses undervisning som sker på distans där elever och lärare är skilda både i tid och i rum.

⁵⁶ Skolinspektionen (2019). *Kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå*.

Eleverna är överlag nöjda med stödet men menar att närundervisning ger mer

Elevsvaren är positiva vad gäller möjligheten att få hjälp/stöd vid undervisning på distans. Totalt sett uppger knappt nio av tio elever (85 procent) som besvarat skattningsfrågan att de i ganska eller mycket stor utsträckning kan få det stöd de behöver för att klara av studierna på distans. Det finns inte någon skillnad i hur kvinnor respektive män besvarar frågan. Elever på sfi är lite mer negativa än övriga elever.⁵⁷

Diagram 5: I vilken utsträckning skulle du skatta att du får den hjälp/stöd du behöver för att klara av studierna när undervisningen som en följd av pandemin genomförs på distans? (n=153)

Av många elevintervjuer framgår att eleverna upplever att lärarna gör vad de kan för att på olika sätt hjälpa dem. Elever beskriver ofta att lärarna svarar snabbt på frågor samt vid behov ordnar med tider så att eleverna ska kunna komma in till skolan för individuell hjälp. Andra elever berättar att lärarna är väldigt flexibla, till stor hjälp och en trygghet i arbetet på distans. Lärarna beskrivs även som tillmötesgående, till exempel berättar eleverna att lärarna svarar snabbt på e-post och ber man dem att ringa upp för att få någonting förtydligt eller förklarat gör lärarna det snabbt. Även om eleverna ibland uppfattar att de själva i större utsträckning än tidigare behöver signalera till läraren när de behöver hjälp, är det oftast inget de lastar läraren för. Eleverna säger att de får hjälp om de ber om den, och att lärarna gör så gott de kan utifrån den situation som råder. Av många intervjuer framgår också tydligt att eleverna upplever att närundervisning, där lärare och elever har möjlighet att mötas fysiskt, ger mer än undervisning på distans.

Även om eleverna överlag är nöjda med det stöd de får finns också exempel där eleverna tycker att det kan ta lång tid att få svar från lärarna. En elev beskriver till exempel att det kan ta flera dagar att få svar på en fråga och flera veckor att få återkoppling på en uppgift. Den typen av erfarenheter hör dock till undantagen.

⁵⁷ Nästan två av tio sfi-elever (19 procent) upplever att stödet i ganska eller mycket låg utsträckning motsvarar deras behov.

Eleverna saknar de positiva effekter som fysiska möten ofta får

Även om majoriteten av elever är positivt inställda till lärarstödet som ges vid undervisning på distans, poängterar de också att de saknar närundervisningen och upplever närundervisningen som bättre. Eleverna på en skola beskriver att distansundervisningen i stort fungerar väl men att det är stor skillnad mot tidigare då de endast hade närundervisning. De berättar att läraren vanligtvis håller en gemensam digital uppstart på morgonen för att starta elevernas eget arbete och ibland hålls en kortare lektion. Eleverna uppger vidare att de saknar möjligheten till diskussioner och att bolla idéer och tankar med både studiekamrater och lärare. De beskriver också att det är mycket svårare att ställa frågor vid undervisning på distans (även om den sker i realtid) jämfört med närundervisning. Enligt eleverna har det lett till att det är mycket tystare på lektionerna än vad det tidigare var i utbildningslokalen. Vidare upplever eleverna att situationen gör att det inte är lika roligt längre och att deras motivation har sjunkit.

Beskrivningarna i exemplet ovan känns igen från många elevintervjuer. Det tycks vara svårt att hitta sätt att överföra den interaktion som uppstår i verksamheternas lokaler till undervisning som sker på distans. Av elevernas beskrivningar framgår att det bland annat handlar om möjligheten till ett direkt lärarstöd och om möjligheten att få "bra" svar på frågor av lärarna. Eleverna på en sfi-utbildning beskriver till exempel att det är svårare att få kontakt med lärare när man inte är i skolan även om de kan nå läraren per telefon. Andra elever beskriver att studierna blir mindre effektiva då de enligt eleverna inte håller samma kvalitet som vid närundervisning. De beskriver bland annat att vid närundervisning kan alla elever ställa frågor direkt till läraren och få bra svar, det underlättar även för andra elever som lyssnar till frågan och svaret. En elev beskriver att hen vid de digitala lektionerna drar sig för att ställa frågor eftersom hen inte vill "störa lektionen" och kämpar istället mer själv. Även om många elever vet att det finns möjlighet att ställa frågor, och att lärare svarar direkt, tycker de att det är lättare att få svar och hjälp på plats i skolan. I flera fall handlar det om språkförbistringar. Elever beskriver bland annat att det är svårare att göra sig förstådd då det inte går att använda kroppsspråket på samma sätt som när man ses. Eleverna förklarar att i klassrummet går det att kommunicera med kroppen och med gester. Att läsa av kroppsspråk och ansiktsuttryck hjälper vid inläring av språket menar de.

Det handlar också om att praktisera kunskaperna tillsammans med andra elever. Vid närundervisning lär sig eleverna lättare av varandra och lärare kan ge direkt återkoppling till alla elever. Elever som läser sfi uppger ofta att de saknar att vara inne i lokalerna och träffa andra elever och därigenom på ett naturligt sätt "öva" på svenska, exempelvis på rasterna. Undervisning på distans innebär mindre träning i att prata svenska och inläringen kan bli lidande menar eleverna. Av de öppna svaren på frågorna i skattningsformuläret framgår också att eleverna upplever att det är lättare att lära när man lär tillsammans.⁵⁸ En elev beskriver att hen tidigare (vid närundervisning) fick lite "gratis" kunskap genom diskussioner och grupparbeten. Av flera svar framgår att eleverna tycker att de behöver kämpa mer för att lära sig nya saker när undervisningen är på distans. "Man behöver ta egna initiativ. Man sitter här i sin ensamhet och kan inte diskutera eller bolla något med någon". "På

⁵⁸ I vilken utsträckning skulle du skatta att du själv behöver ta ett större ansvar för dina studier när de som en följd av pandemin sker på distans? Beskriv hur/på vilket sätt du har fått ta ett större ansvar.

skolan lär man sig av andra när de ställer frågor och då gör man inte fel. Nu känns det ensamt när man ställer frågor till lärare.” På en skola beskriver eleverna att det tidigare funnits handledarträffar varje tisdag. Då träffade eleverna andra elever som läste samma yrkeskurser och de kunde ställa frågor och få svar direkt från handledaren. Även om eleverna på aktuell utbildning är överens om att de får mycket hjälp och stöd av handledaren även via eller telefon, innebär situationen att kontakten med andra elever upphört. Även från rektors sida finns en oro för att den positiva effekt som uppstår när eleverna träffas uteblir när handledning nästan enbart ges på distans.

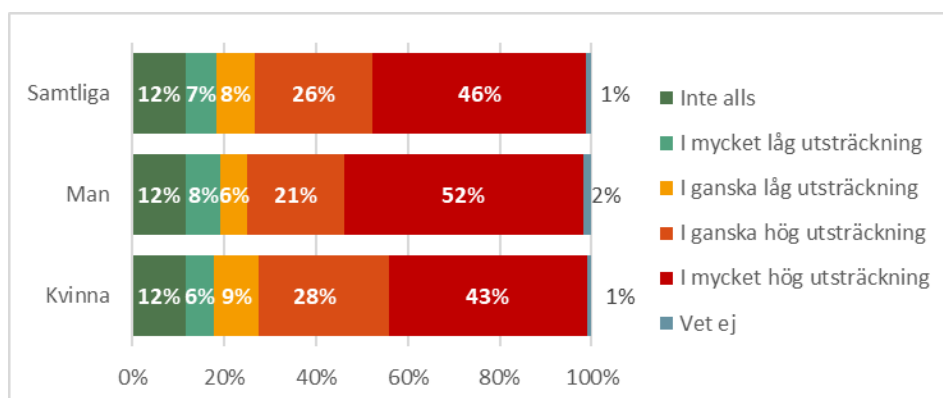
Flera verksamheter arbetar kreativt för att möjliggöra interaktion mellan elever och lärare

Av intervjuerna framgår i flera fall att rektorerna är medvetna om elevernas önskan och arbetar för att gå dem till mötes. En rektor beskriver att lärarna har ordnat med promenadlektioner där de träffar eleverna utomhus och har gående lektioner. Ibland tar lärarna in eleverna till skolan i mindre grupper, med cirka sex elever per grupp. Då erbjuds eleverna visir och munskydd. En annan rektor beskriver att lärarna har infört en stående digital mötestid där eleverna frivilligt kan mötas och umgås. Eleverna på en yrkeskurs berättar att läraren den senaste tiden mer aktivt har uppmuntrat till arbete i smågrupper, vilket gör att undervisningen på distans fungerar bättre. Det har också hänt att elever tagit egna initiativ till att träffas i en mindre grupp för att diskutera olika frågor i undervisningen. Hos en anordnare som utbildar lastbilschaufförer är lokalerna öppna om elever vill nyttja dem för att studera med någon kamrat eller använda de datorer eller de simulatorer som finns där.

Eleverna upplever att undervisning på distans är mer krävande

Många elever upplever att studierna på distans kräver ett större ansvarstagande från deras sida (72 procent uppger det). Upplevelsen är mer uttalad bland män än bland kvinnor, 52 procent av männen jämfört med 43 procent av kvinnorna svarar att de i *mycket stor* utsträckning behöver ta ett större ansvar när undervisningen sker på distans.

Diagram 6: I vilken utsträckning skulle du skatta att du själv behöver ta ett större ansvar för dina studier när de som en följd av pandemin sker på distans? (n=96 kvinnor, n=53 män)

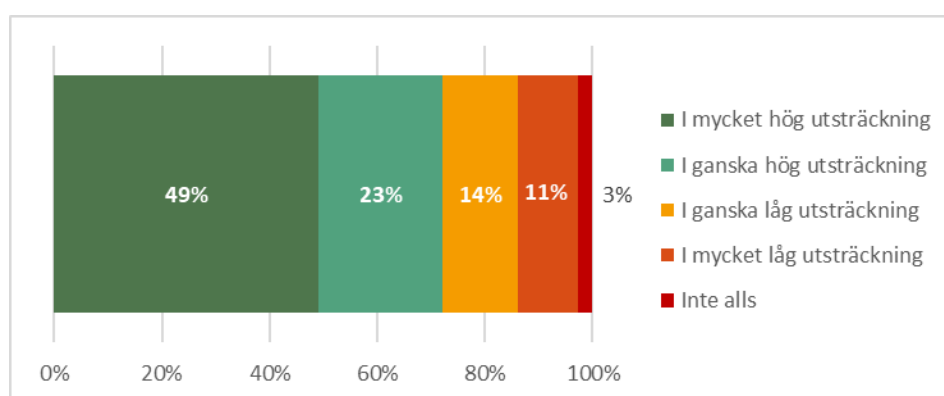

Såväl män som kvinnor beskriver att det utökade ansvaret handlar om att det är upp till eleven själv att hitta och behålla strukturen på studierna. Till exempel att själv hålla ordning på vad som ska göras och när. Eleverna tycker att läraren inte påminner på samma sätt om vilka moment som ska genomföras och när de ska vara klara. Ord som planering och självdisciplin förekommer ofta i elevernas svar. I intervjuerna framgår också att elever upplever att det krävs mer av dem själva för att de ska *lära sig* när undervisningen sker på distans. De behöver lägga både mer tid och mer energi på studierna. En elev beskriver att exempelvis att hen behöver tänka mer i distansundervisningen. Lärarna hjälper förvisso till men eleven måste i högre grad själv göra jobbet. "Det krävs att jag verkligen deltar och fokuserar. Jag har svårt att delta aktivt och inte gömma mig bakom datorn." "Man får kämpa för att nå fram till läraren och få en relation så att läraren får en förståelse för hur man tänker och känner. Jag känner att det ansvaret ligger på mig." Även i dessa svar återkommer eleverna till att det kan vara svårt att träna språk när de inte vistas i skolans lokaler och har tillgång till språket på ett naturligt sätt. "Man får försöka hitta på sätt att träna svenska själv, att ta ansvar för att höra det svenska språket."

Möjligheten till studiero varierar beroende på elevernas hemförhållanden

Eleverna har också fått ta ställning till i vilken utsträckning de har möjlighet till studiero (i hemmet eller annan plats) när undervisningen sker på distans. Fler än var fjärde elev uppger att de inte har möjlighet till studiero när undervisningen sker på distans. Av intervjuerna framgår att studiero är nära kopplat till elevernas situation i övrigt – hur de bor och hur deras familjeförhållanden ser ut. Eleverna vid en sfi-utbildning beskriver exempelvis att det har stora problem med studiero i hemmet, vilket beror på trångboddhet, hemmavarande barn eller en sjuk partner. Det förekommer också att elever störs av andra elevers hemsituation. Det kan exempelvis bli besvärligt i den digitala plattformen när klasskamrater har små barn hemma som stör lektionen.

Diagram 7: I vilken utsträckning skulle du skatta att du har möjlighet till studiero (i hemmet eller annan plats) när undervisningen sker på distans? (n=151)

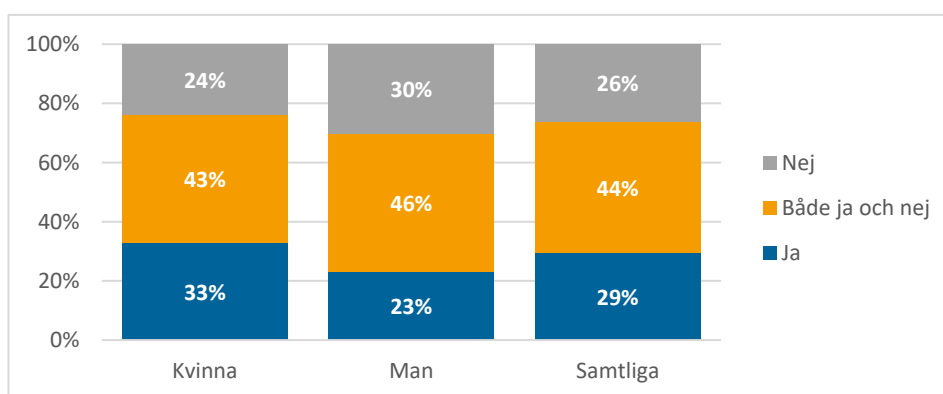
Flera av de rektorer som Skolinspektionen intervjuat beskriver att det finns möjlighet för elever som har svårt att sitta hemma och studera att komma till verksamhetens lokaler och arbeta där. En rektor beskriver att för de fåtal elever som signalerar att det inte fungerar bra att studera hemma har skolan berett möjligheter att studera på plats i skolan, där det alltid finns personal. Det finns också möjlighet för elever som har svårigheter av olika slag att komma in och få enskild hjälp på plats i

skolan. Det kan handla om elever med läs- och skrivsvårigheter eller elever med annat modersmål än svenska som kan ha svårt med undervisning på distans. I vissa fall beskrivs att eleverna är välkomna till utbildningslokalen förutsatt att de förbörjar en tid.

Elever ser även fördelar med undervisning på distans

Under intervjun ombads eleverna att svara på om de ser några fördelar med undervisningen på distans. Av svaren framgår att många elever uppfattar att det finns såväl för- som nackdelar. Kvinnor är lite mer positiva än män, en tredjedel av dem jämfört med knappt en fjärdedel av männen är odelat positiva till undervisning på distans. Elever som läser sfi upplever i lite lägre grad än övriga att det finns fördelar med undervisning på distans.⁵⁹

Diagram 8: *Upplever du att det finns några fördelar med distansundervisningen? (n=153)*

I många fall motiverar elever som ser fördelar med undervisning på distans sitt svar med att det ger utrymme för att använda tiden på ett effektivt sätt. Både för att eleverna sparar restid men också för att de alltid kan delta i undervisningen även om de till exempel är sjuka eller vårdar sjukt barn. "Fördelarna är att det alltid blir en lektion. Man kan alltid vara närvarande. Jag var inte hemma igår men jag följde lektionen i mina hörlurar." Några elever beskriver att studierna på distans fungerat oväntat bra och att det ger dem en större frihet, vilket uppskattas. "[...] man kan arbeta hemifrån, få större frihet, slippa gå upp tidigt, slippa köra bil, slippa hitta parkering och köra i rusningstrafik. Jag äter bättre och jag rör mer på mig nu."

Det finns också elever som upplever att deras arbetsro förbättrats under perioden med distansundervisning. Det handlar om att tillvaron är mindre stressig när de slipper lägga tid på resor och att de känner sig mer avslappnade och bekväma i sin hemmiljö än i skolan. En elev beskriver att provsituationer och bedömningstillfällen blir mindre stressiga till exempel för att hen inte behöver hålla tal utan kan spela in en video istället. En annan elev beskriver hur hens lärare med teknikens hjälp kan skapa en god studiero när undervisningen sker på distans. "Det är tyst på genomgångar i och med att läraren kan styra ljudet med mikrofonerna. [...] jag lär mig mer. När vi är i klassrummet är det fler som ropar för de vill ha hjälp och då hinner läraren inte med."

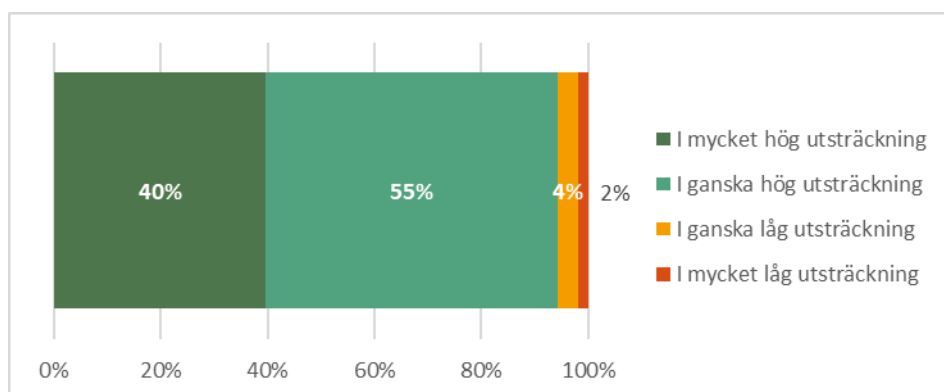
⁵⁹ Svartsfördelningen bland elever på sfi; Ja: 26 %, Både ja och nej: 41 %, Nej: 33 %.

Vid flera intervjuer framhåller eleverna också att situationen med fjärr-/distansundervisning har gjort att de utvecklat sin tekniska kompetens; hur man hanterar en dator – att koppla upp sig och presentera, att skriva snabbare. Ytterligare en positiv effekt, som nämns av ett par rektorer, är att kvinnor tar för sig mer när undervisningen sker på distans. Vid fjärr-/distansundervisning, när det ges möjlighet att prata med läraren enskilt eller i mindre grupper, träder dessa kvinnor fram på ett positivt sätt och tar mer plats.

Moment genomförs men eleverna önskar mer mängdträning och övar hellre i autentiska situationer

De flesta rektorerna som ingår i granskningen (95 procent) uppger att eleverna, i ganska eller mycket stor utsträckning får de undervisningsmoment som normalt sett ingår i utbildningen.

Diagram 9: I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att elever som till följd av pandemin hänvisas till distansundervisning, får de undervisningsmoment⁶⁰ som normalt sett ingår? (n= 54)

I ett fåtal fall uppger rektorer att elever i liten utsträckning får de moment som normalt sett ingår. I ett par fall handlar det om tekniska hinder som gör att elever inte kan ta del av undervisningen och i ett fall förtydligar rektorn sitt svar med att eleverna som läser yrkeskurser inte får lika mycket tid att öva på praktiska moment som i vanliga fall.

En stor andel av rektorerna, drygt hälften, har svarat att eleverna i *ganska* stor utsträckning får alla undervisningsmoment. I dessa fall handlar det inte om att moment helt utgått, men vissa moment har inte kunna genomföras på samma sätt, eller i lika stor utsträckning, som i vanliga fall. Några rektorer beskriver till exempel att elever i vissa kurser fått göra hemlaborationer och filma genomförande och resultat. Rektorer för yrkeskurser beskriver både att delar av praktiska momenten behövt lösas på andra sätt, exempelvis genom träning på dockor (istället för på människor) och att praktiska moment i några fall behövt skjutas framåt i utbildningen.

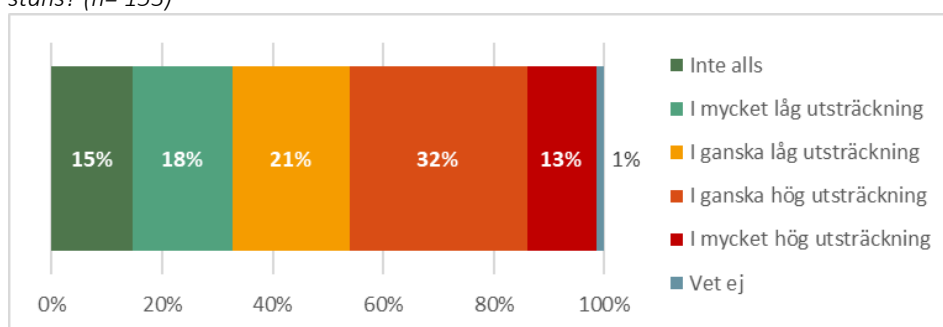
⁶⁰ Det kan handla om t.ex. praktiska moment som laborationer, APL, hjärt- och lungräddning, men även muntliga diskussioner eller redovisningar etc.

Ett annat exempel kan hämtas från intervjun med en rektor för komvux på gymnasienivå, där hen genom lektionsobservationer har kunnat konstatera att det förekommer digitala lektioner där endast några av elever är aktiva. Rektorer för komvux på grundläggande nivå och för sfi nämner att det kan vara svårt att få eleverna engagerade i de muntliga momenten av kurserna när undervisningen sker på distans.

Elevernas bild av möjligheten att ta del av alla moment är mer negativ än rektorernas

När det gäller möjligheten att ta del av alla undervisningsmoment är elevernas bild av situationen inte lika positiv som rektorernas. Nästan hälften av eleverna i granskningen (45 procent) upplever att möjligheten försämras i ganska eller mycket stor utsträckning.

Diagram 10: I vilken utsträckning skulle du skatta att dina möjligheter att ta del av alla undervisningsmoment⁶¹ försämras när undervisningen som en följd av pandemin sker på distans? (n= 153)

Det ligger nära tillhands att koppla ihop elevernas svar med det som framkommer vid många intervjuer; att eleverna saknar tillräckliga möjligheter att öva på praktiska moment och önskar mer träning i att tala svenska. I några intervjuer finns också spår av osäkerhet kring om/när/hur moment som inte kunnat genomföras ska tas igen. En inspektion visar exempelvis att rektorn och eleverna har olika uppfattning om möjligheten till att träna på vissa moment. Vid elevintervjun framgick att eleverna uppfattat att de inte får komma till verksamhetens lokaler alls på grund av smittrisken medan rektorn menar att lärarna kan ta in elever i små grupper för att ge dem möjlighet till övning. Andra elever berättar att de tror att det var tänkt att de skulle fått fler möjligheter att träna och att de i och med pandemin har gått miste om en del mängdträning, några fältstudier samt föreläsningar som inte gått att genomföra.

Flexibla lösningar har gjort att apl i stor utsträckning kunnat genomföras trots covid-19-pandemin

⁶¹ Det kan handla om t.ex. praktiska moment som laborationer, APL, hjärt- och lungräddning, men även muntliga diskussioner eller redovisningar etc.

Restriktionerna och smittrisen har försvårat möjligheten att ge eleverna en utbildning som innehåller den träning det innebär att varva teori och praktik. Flera rektorer för yrkesprogram beskriver att elevernas arbetsförlagda lärande (apl) varit en källa till oro och den enskilt största utmaningen under pandemin.⁶² Rektorer konstaterar också att det skiljer sig stort vilken ansträngning som krävs mellan olika branscher/inriktningar. I många fall har verksamheterna genom kreativa lösningar, planering och flexibilitet lyckats hantera situationen. Skolinspektionen har intervjuat 13 rektorer om situationen för elever som läser yrkeskurser. Av dem uppger nio att apl/praktik i ganska eller mycket stor utsträckning har kunnat genomföras trots covid-19-pandemin. I de fall rektorerna svarar på ett mer negativt sätt handlar det om att enstaka elever inte kunnat göra sin apl på en arbetsplats exempelvis inom en frisörutbildning. En rektor beskriver att verksamheten lyckats ordna platser, även om det i vissa fall krävts speciallösningar i nära samarbete med de externa aktörerna. Till exempel har det efter sommaren varit svårt att få ut fastighetsskötare/-tekniker då värdarna på grund av situationen med covid-19-pandemin är restriktiva med vilka de släpper in i hyreshusen. Rektor beskriver att de då hittade en lösning med veckobostäder⁶³ som elever får sköta.

En annan rektor beskriver att elever inom vissa yrkesinriktningar, exempelvis lastbilsförare, själva har kontakter i branschen, vilket underlättat. På aktuell ort fanns också ett antal mindre åkerier som, trots pandemin, kunde tänka sig att ta sig an en praktikant. Ett annat sätt att lösa situationen är att skjuta fram kurser till senare eller genom att förlägga vissa delar till verksamhetens egna lokaler. Exempelvis har elever som utbildar sig till bussförare haft svårt att komma ut på apl och därför fått träna på kundbemötande och hur de presenterar en resa för sina passagerare i rollspel. Eleverna upplever att det inte är lika givande att träna på det sättet som i verkligheten. En elev beskriver att hen kommer kunna genomföra sin apl senare i vår, efter vissa justeringar av hens individuella studieplan. Justeringarna innebär att eleven gör klart mycket av det teoretiska innehållet för att sedan göra apl mer samlat, vilket passade både eleven och apl-platsen bra. Det förekommer också att elever har behövt flytta fram sin apl på grund av att de själva ingår i en riskgrupp.

Många elever tycker att det är svårare att visa vad de kan på distans

Att bedöma elevers kunskaper och besluta om betyg är även i normalfallet en komplex och mångfacetterad uppgift. Givet situationen med undervisning på distans finns risk att arbetsuppgiften blivit än mer utmanande. Om moment som ingår i elevers individuella studieplaner utgår eller ges i begränsad utsträckning riskerar även underlagen för bedömning och betygssättning att bli otillräckliga. Det kan också vara svårt att hitta variation i arbets- och examinationssätt som fungerar på distans och som ger alla elever möjlighet att visa sina kunskaper. Här finns en särskild risk kopplad till språksvaga och/eller studieovana elever, vilket i värsta fall

⁶² Obligatorisk apl är bara reglerat för regionalt yrkesvux som får statsbidrag och ska där förekomma i alla sammanhållna yrkesutbildningar om minst 15 procent av utbildningen för varje elev (5§ förordningen om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning).

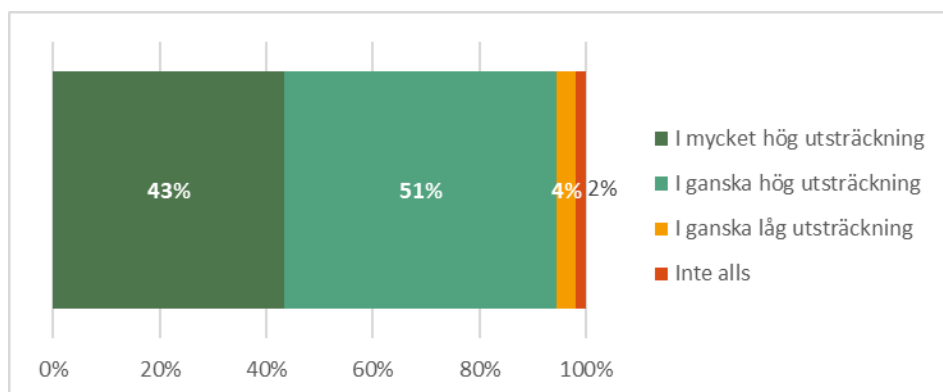
⁶³ Boenden som hyrs ut för kortare perioder.

skulle kunna påverka betygssättningen. Ytterligare en utmaning är att det kan vara svårt för läraren att kontrollera att det är elevernas egna alster som bedöms.⁶⁴

Enligt rektorerna kan lärarna inhämta tillräckliga underlag inför betygssättning

I de fåtal fall där eleverna haft svårt att alls genomföra moment har det naturligtvis också varit svårt att få in ett tillräckligt underlag för betygssättning. I dessa fall har Skolinspektionen vid återkopplingen till verksamheten poängterat betydelsen av att lärarna ges stöd, tid och möjlighet att utveckla nya arbetssätt så att alla elever ska få möjlighet att visa sina kunskaper och färdigheter trots att man inte kan mötas fysiskt.

Diagram 11: *I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att lärarna kan ge elever, som till följd av pandemin hänvisas till distansundervisning, möjlighet att visa sina kunskaper på varierande sätt? (n=53)*

Av rektorernas svar på skattningsfrågorna framgår att de flesta rektorerna (94 procent) i ganska eller mycket stor utsträckning bedömer att lärarna ger eleverna möjlighet att visa sina kunskaper på ett varierat sätt. Nästan lika många rektorer (90 procent) uppger att de i ganska eller mycket stor utsträckning uppfattar att lärarna kan inhämta ett tillräckligt underlag för att sätta rättssäkra betyg trots covid-19-pandemin.⁶⁵ En rektor beskriver att lärarna försöker variera undervisningen med exempelvis filmer och digitala småkurser för att ha ett brett underlag för betygssättning. Om en lärare känner osäkerhet inför bedömning kan eleven få göra skriftliga prov på plats i utbildningslokalen för att säkerställa vilka kunskaper eleven besitter. Förutom detta har lärarna betygssamtal digitalt eller via telefon, vilket inte är någon förändring sedan tidigare.

En annan rektor beskriver att lärarna känner eleverna som läser yrkeskurser väl. Rektorn menar att det ger lärarna möjlighet att anpassa undervisningen på individnivå och gör att lärarna har god kännedom om vad eleverna kan. Bedömning och betygssättning fungerar därför bra även under pandemin. Rektorn uppger vidare att det alltid är minst två lärare som diskuterar vilket betyg som ska sättas.

⁶⁴ Skolverket (2020). *Coronapandemins påverkan på vuxenutbildningen*. Insamling maj 2020. Dnr: 2020:854. s. 3, 11.

⁶⁵ Frågan löd: *I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att lärarna kan inhämta ett tillräckligt underlag för att sätta rättssäkra betyg trots pandemin?* Det är 45 % som svarar i ganska hög utsträckning och 45 % som svarar i mycket hög utsträckning.

Hos en annan anordnare av yrkeskurser beskriver rektorn att lärare, tillsammans med försteläraren, arbetar med Skolverkets modul "Betygssättning och bedömning" var tredje fredag för att säkerställa likvärdighet och rättvisande bedömningar. Vid bedömning av praktiska moment kan en lärare vara med den undervisande läraren som medbedömare vid bedömningstillfället, eller så bedöms slutprodukten tillsammans. Av flera intervjuer framgår också att lärarna regelmässigt bedömer varandras elever. Det förekommer också att lärare har fått fortbildning i distans-examinering. Rektorn på en utbildning beskriver att hen ser en ökad kreativitet hos lärarna gällande hur de inhämtar bedömningsunderlag. Hen menar att en framgångsfaktor är att det finns nätverksträffar i länet för lärare i svenska för invandrare, där lärare kan utbyta erfarenheter och tips.

Av intervjuerna med eleverna framgår att många delar rektorernas bild när det gäller betygssättningen. Eleverna upplever generellt att lärarna sätter rättvisa betyg och att de betyg som eleverna får motsvarar deras kunskaper. Flera nämner att det inte finns någon skillnad gällande detta jämfört med hur det var innan covid-19-pandemin och fjärr-/distansundervisningen. I något fall framkommer dock att även om eleven upplever att lärarna generellt är duktiga på att bedöma elevernas kunskaper, finns det en stor skillnad mellan olika lärare. Bland annat när det gäller förmågan att över distans ställa frågor som ger eleverna möjlighet att visa på en fördjupad förståelse. En elev påpekar också att avsaknaden av nationella prov tillsammans med minskningen av fysisk närvaro i klassrummet rimligtvis måste försvåra lärarnas möjligheter att fånga ett brett och varierat betygsunderlag. Det finns också några elever som nämner att de tror att det digitala arbetssättet öppnar upp för fusk på ett sätt som inte är möjligt i klassrummet, vilket kan leda till felaktiga bedömningar av en elevs verkliga kunskaper.

Eleverna upplever att det är upp till dem att visa sina kunskaper när undervisningen sker på distans

Det är dock fyra av tio elever som upplever att möjligheten att visa lärarna vad de kan försämrats i ganska eller mycket stor utsträckning när undervisningen ges på distans.⁶⁶ Elever på komvux på grundläggande nivå sticker ut i och med att nästan hälften av dessa elever upplever en försämring i detta avseende.⁶⁷

Av elevintervjuerna framgår bland annat att eleverna känner att det krävs en större egen arbetsinsats för att visa vad de har presterat när undervisningen sker på distans. I några fall för att det digitala forumet innebär begränsningar men också för att det kan vara svårt att hinna visa vad man kan eftersom de har så få timmar med läraren. Eleverna vid en verksamhet där proven bedrivs på distans berättar att de gärna skulle komma till skolan för att skriva prov, att skulle kännas mer rättssäkert. Det framkommer också under intervjuerna att eleverna menar att avsaknaden av fysisk närvaro i klassrummet rimligtvis också måste försvåra lärarnas möjligheter att fånga ett brett och varierat betygsunderlag och att det därför nu ligger ett ännu större ansvar på dem att ta varje tillfälle i akt att visa sina kunskaper.

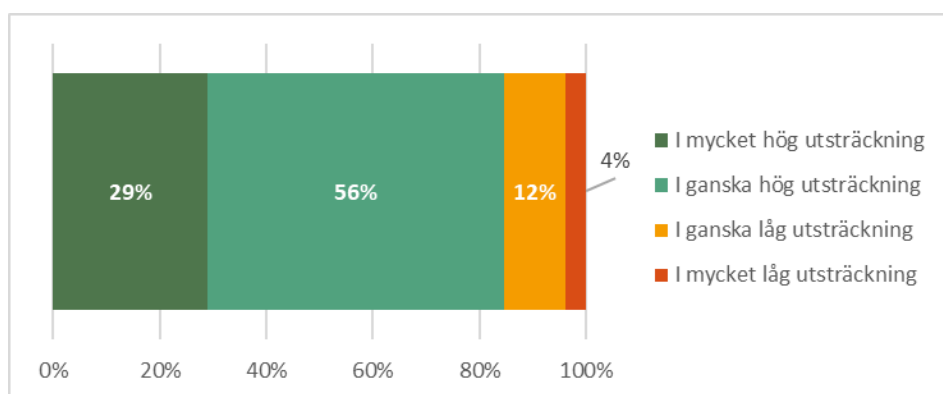
⁶⁶ Frågan löd: *I vilken utsträckning skulle du skatta att dina möjligheter att visa dina lärare vad du kan och lärt dig försämrats när undervisningen som en följd av pandemin sker på distans?* Elevernas svar: I ganska hög utsträckning 27 %. I mycket hög utsträckning 15 %.

⁶⁷ Elevernas svar: I ganska hög utsträckning 38 %. I mycket hög utsträckning 16 %.

Fusk förekommer men tycks inte vara något större problem

Av rektorernas svar på skattningsfrågan om fusk framgår att detta inte är ett utbrett problem enligt rektorerna. Drygt åtta av tio rektorer (85 procent) uppger att lärarna i ganska eller mycket stor utsträckning har möjlighet att motverka fusk vid undervisning på distans. Det märks också av många rektorers beskrivningar att verksamheten arbetar aktivt för att motverka fusk.

Diagram 12: I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att lärarna vid distansundervisning har möjlighet att motverka fusk? (n=52)

Även om det inte är vanligt framgår det vid några rektorsintervjuer att fusk förekommer. En rektor säger att det pågår diskussioner i kollegiet om detta samt att de arbetar för att motverka fusk exempelvis genom att låta eleverna filma samtidigt som de genomför sina skrivuppgifter. Vid behov tar lärarna även in elever på plats. En annan rektor berättar att de upptäckt fusk, företrädesvis i skriftliga moment, där elever fått hjälp av andra. Det kan exempelvis bli synligt genom att elevens handstil ser helt annorlunda ut än tidigare.

Att låta kameran vara på vid provtillfället eller att vid skriftliga prov låta eleverna komma in till verksamhetens lokaler är tillvägagångsätt som flera rektorer beskriver som effektiva. En verksamhetschef beskriver att förutom att de har noggranna rutiner vid digitala prov för att kontrollera att eleverna inte fuskar också använder sig av interaktiva läromedel för att se hur eleverna lyckas med uppgifterna. Rektorn och verksamhetschefen för en annan verksamhet beskriver att de använder digitala hjälpmedel som används i realtid för att säkerställa att inlämningar och prov görs av rätt elev. Några rektorer berättar att lärarna känner eleverna väl och därför kan stämma av inlämningsuppgifterna mot vad de vet om eleven. I verksamheten används också ett program som scannar av plagiat.

Elevernas mående har påverkats, i vissa fall mycket negativt

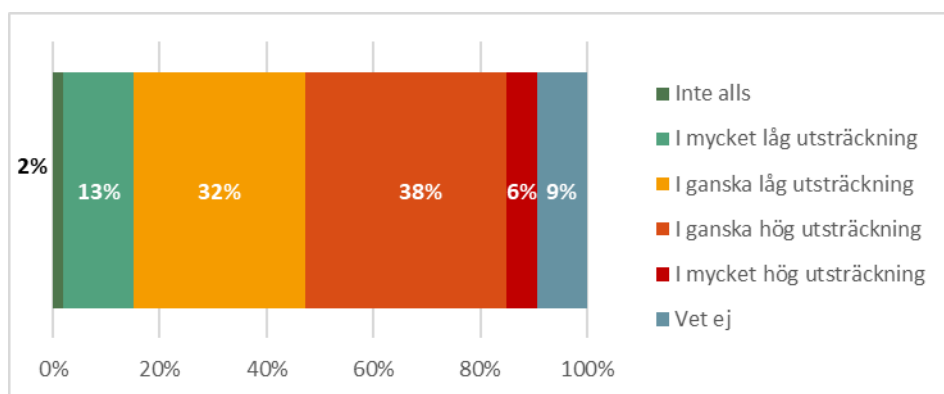
När det gäller komvux får huvudmannen anordna elevhälsa för elever, men i dessa skolformer är det inte något krav.⁶⁸ Det går alltså inte att förutsätta eller kräva att verksamheterna gör insatser kopplade till elevernas mående. Elevernas mående

⁶⁸ 2 kapitlet 25–26 §§ skollagen.

kan dock påverkas av till exempel formen för undervisningen. Även när undervisning sker på distans har eleverna rätt till en flexibel och individanpassad utbildning. Att till exempel främja interaktion vid undervisning kan därför indirekt vara ett sätt att arbeta för att främja elevers hälsa och välbefinnande.

I skattningsformuläret ingick flera frågor kring elevernas mående. På en direkt fråga om huruvida rektor tror att distansundervisningen försämrat elevernas mående svarar drygt fyra av tio rektorer (44 procent) att de tror att elevernas mående försämrats i ganska eller mycket stor utsträckning av det.

Diagram 13: I vilken utsträckning skulle du skatta att distansundervisningen med anledning av pandemin försämrar elevernas mående? (n=53)

Rektorerna beskriver att lärarna fångar upp hur eleverna mår

På frågan om vad verksamheten gör/har gjort för att skapa en bild av elevernas mående givet situationen med undervisning på distans kan många rektorer beskriva hur verksamheten på ett mer eller mindre systematiskt följer upp elevernas mående. Till exempel genom enkätundersökningar, uppföljningar via mentorssystemet, individuella samtal med eleverna, via elevstödjande team som träffas tillsammans med lärare och SYV, genom att huvudmannen genomför enkäter och så vidare. Det som framträder tydligast är dock att lärarna har en stor och betydelsefull roll i detta arbete. Många rektorer uttrycker att det är lärarna som genom sin kontakt med eleverna fångar upp signaler om deras mående. "Lärarna har tät kontakt med eleverna – det räddar oss". I vissa fall har läraren incheckning med eleverna dagligen, vilket ger dem möjlighet att stämma av hur eleverna mår. En rektor beskriver hur hen har pratat med lärarna om betydelsen av att eleverna inte blir "osynliga". I flera fall framgår också att lärarna är de som har koll på elevernas närvaro och följer upp vid eventuell frånvaro. Att läraren har en central roll när det gäller verksamheternas kännedom om hur eleverna mår framgår särskilt tydligt i svaren från rektorer inom sfi och grundläggande nivå komvux. "Läraren är ofta den enda person de känner och läraren blir viktig".

Lärarna är de som i första hand ger eleverna stöd för att främja deras hälsa

Lite mer än hälften (55 procent) av rektorerna uppger att den egna verksamheten, i ganska eller mycket stor utsträckning, har möjlighet att arbeta hälsofrämjande kopplat till att undervisningen sker på distans till följd av covid-19-pandemin.⁶⁹

När rektorerna beskriver *vad* verksamheten gör/har gjort för att främja elevernas hälsa handlar det ofta om att lärarna samtalar med eleverna. Förutom att informera om covid-19-pandemin – restriktioner och rekommendationer från olika myndigheter – pratar lärarna med eleverna om hur man sköter om sig. Det vill säga vikten av sömn, mat och av att röra på sig även då skolarbetet sker hemifrån. Lärarna uppmuntrar eleverna till uteaktivitet och hjälper dem att skapa struktur för vardagen. Under lektionerna avbryter man för ”power breaks” och eleverna har i några fall även fått ergonomisk information. En rektor beskriver att lärarna använder sig av olika teman som ska locka till aktivitet bland eleverna. Ett tema var till exempel att de skulle tipsa varandra om olika sätt att må bra på. Även när det gäller verksamheternas hälsofrämjande och förebyggande arbete tycks lärarna med andra ord ha en central roll. “[...] lärarna spelar en viktig roll som kontaktpersoner. Det gör att det för eleverna finns någon att kommunicera med, någon som ser dem.”⁷⁰

Några rektorer ger även exempel på lite större satsningar. Exempelvis finns i en kommun ett friskvårdsprojekt som riktar sig till elever på sfi. Det handlar om att uppmuntra till uteaktiviteter som att cykla, åka spark och båt. En extraanställd i kommunen samlade också ihop sfi-elever för att spela basket tillsammans med dem. I en annan kommun har ett friskvårdsprojekt särskilt fokuserat på kvinnor. I en verksamhet beskrivs hur lärarna anordnar promenadgrupper för att få till det sociala på ett tryggt och säkert sätt och i en annan erbjuds eleverna att fysiskt träffa läraren över en fika för att på så sätt visa att verksamheten bryr sig om eleverna.

Ett par rektorer poängterar att de försöker visa att verksamhetens resurser är *tillgängliga* för eleverna även när undervisningen sker på distans. Kurator och specialpedagog har exempelvis möjlighet att arbeta både hemifrån och på plats. Vid personalmöten är tillgänglighet en återkommande punkt. Rektorn beskriver att personalen försöker trycka på att de finns till hands och det är också något som rektor själv understryker i sitt ”rektorsbrev”. En annan rektor beskriver hur de i sitt hälsofrämjande arbete har stor nytta av det upparbetade samarbete som redan finns mellan olika yrkesgrupper. ”Vid våra klassråd går vi igenom eleverna och där kan även dessa saker tas upp. [...]. Det kan vara att det behövs stöttning av läraren, kontakt med SYV, kurator eller handla om studiegrupper.”

Elevernas mående påverkas av situationen med fjärr- och distansundervisning

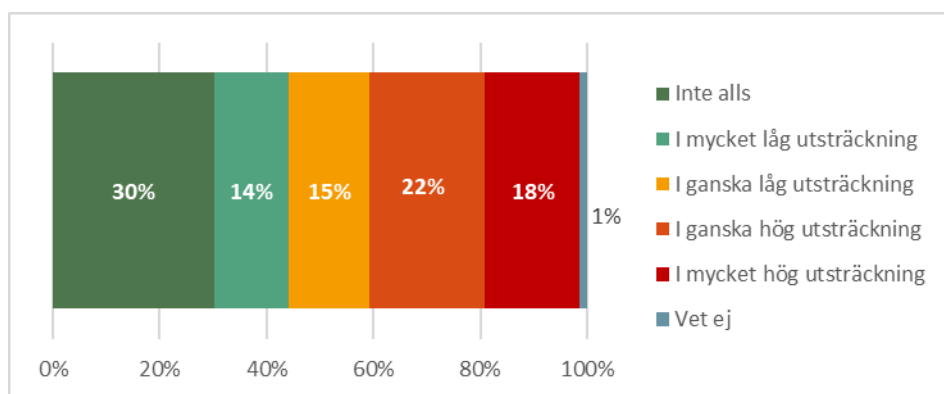
Som tidigare framgått är inte eleverna odelat negativa till undervisning på distans utan snarare tvärt om. Dock uppger två av fem elever att det egna måendet påverkas i ganska eller mycket stor utsträckning av att undervisningen bedrivs på distans.

⁶⁹ Frågan till rektorerna löd: ”I vilken utsträckning skulle du som ansvarig för verksamheten skatta att verksamheten har möjlighet att arbeta hälsofrämjande vid distansundervisning med anledning av pandemin?”

⁷⁰ Skattningsfråga till rektor. Om rektor/verksamhetsansvarig uppger att de har möjlighet att arbeta hälsofrämjande, be rektor/verksamhetsansvarig beskriva vad som görs/gjorts för att främja elevernas hälsa med anledning av pandemin.

Av de öppna svaren framgår att det i så gott som samtliga fall handlar om en negativ påverkan. Det finns inte någon större skillnad relaterat till kön men däremot en viss skillnad beroende på vilken utbildning eleven går. Hos elever som läser yrkeskurser på gymnasial nivå⁷¹ tycks mående ha påverkats i mindre utsträckning, medan elever som läser komvux på grundläggande nivå, i större utsträckning ger uttryck för en negativ påverkan.⁷²

Diagram 14: I vilken utsträckning skulle du skatta att ditt mående påverkas av distansundervisningen under pandemin? (n= 153)

När eleverna uppger att de mår dåligt handlar det i flera fall om att deras sociala situation påverkats av att inte kunna träffa lärare och klasskamrater på samma sätt som tidigare. Vissa elever beskriver detta i termer av att det "känns tråkigt", "inte lika roligt" eller "lite ensamt" medan andra svar andas en större uppgivenhet. Elever beskriver att de känner sig isolerade, nedstämda eller passiva. "Skolan var den enda plats jag kunde komma ut och andas." "Jag känner mig lite nedstämd, rastlös, går hemma hela tiden och min man arbetar. Jag missar det sociala nätverket när jag inte är i skolan." "Jag ska ta en paus från studierna och försöka hitta ett jobb istället. Jag saknar att träffa folk. Jag har nästan blivit deprimerad, jag orkar inte ens studera ibland. Jag mår verkligen dåligt av att kämpa själv, studera själv. Jag är ny i Sverige och har svårt med språket." En elev berättar att hen känner oro inför att glömma bort ord och bli sämre på att tala på svenska. En rektor beskriver att kuratorn uppger att andelen besök har minskat, men också att de elever som väl kommer verkligen inte mår bra. En annan utbildningsanordnare vill lyfta fram att de ser en ökad problematik med psykisk ohälsa bland eleverna på grundläggande nivå.

Elevsvaren vittnar också om att det finns elever som upplever att den fysiska hälsan påverkas av att hela tiden sitta framför datorn. Eleverna beskriver att det blir mindre rörelse i vardagen och någon beskriver också att hen börjar få ont i axeln och nacken.

Situationen innebär mer stress för många elever

Det är också tydligt att många elever tycker att situationen med undervisning på distans är stressande. Vad som orsakar stress varierar. Flera elever beskriver att de

⁷¹ 45 % av eleverna som läser gymnasial nivå, yrkeskurser uppger att måendet inte påverkats alls (jämfört mellan 11–33 % på övriga utbildningar).

⁷² 50 % av eleverna som läser komvux på grundläggande nivå uppger att mående påverkats i ganska eller mycket hög utsträckning.

känner frustration över att de inte lär sig lika mycket när undervisningen ges på distans. Det handlar bland annat om otillräckliga möjligheter att träna på praktiska moment och på sämre möjlighet att öva på att tala svenska. ”Blir stressad att inte hinna öva mig på de praktiska momenten. Får jag verkligen alla kunskaper som jag behöver för att sedan kunna jobba?” En elev på sfi upplever att språkutvecklingen inte bara stannat av utan också backat under den här tiden. Några elever beskriver att avsaknaden av en lugn plats att studera på orsakar stress. ”Jag är jättstressad. [...] Barnen hemma stör studieron, känner att jag inte hinner studera.” Någon nämner att hen tror att utbildningen nu kommer att ta längre tid än planerat, vilket är en källa till oro. En annan elev beskriver att undervisningen på distans leder till att hen tittar på dator och telefonen hela tiden, vilket leder till stress.

Motivationen påverkas negativt av situationen men hur allvarligt varierar mellan olika elevgrupper

Att elevernas motivation påverkas negativt av fjärr-/distansundervisningen framgår tydligt vid intervjuer med såväl elever som rektorer. Av flera intervjuer framgår att motivationen och studielusten avtar ju längre distansundervisningen pågår. Av elevernas beskrivningar framgår att det är svårare att studera på distans. Även om lärarna gör allt de kan är stödet inte lika bra, undervisningen ger mindre och det egna ansvaret upplevs som tyngre. Framför allt saknas dock den draghjälp som eleverna normalt sett upplever att de får när de träffar och interagerar med studiekamrater och lärare vid närundervisning.

En rektor summerar situationen i verksamheten på ett tydligt sätt. Hen beskriver att möjligheterna för eleverna att klara sina studier har förändrats av fjärr-/distansundervisningen. Rektorn ser att de elever som har en bra inre drivkraft och en god hemsituation inte påverkas särskilt mycket av att undervisningen sker på distans, men att det är svårare för elever som inte har dessa förutsättningar. Den didaktiska delen har förändrats negativt på så vis att det relationella förhållningssättet har påverkats.

En annan viktig pusselbit med stor betydelse för elevernas motivation och studieframgångar är att ha ett tydligt mål för studierna. Det är också något som anordnarna har större möjlighet att påverka genom att lotsa eleverna rätt och tydliggöra för dem vilka möjligheter som finns. På en skola beskriver eleverna att så länge de har ett tydligt mål är platsen för studierna inte avgörande, bara de kan få den hjälp de behöver. Av intervjuerna med yrkeselever framgår i fler fall att eleverna har ett tydligt mål i sikte, vilket de upplever underlättar och håller motivationen uppe. Ett par rektorer beskriver att de tycker sig se att elever som känner att de är attraktiva på arbetsmarknaden motiveras att fullfölja och avsluta sin utbildning. En rektor för elever som går en vårdutbildning upplever att eleverna är mer engagerade i sina studier nu än tidigare, vilket syns i högre närvaro och att de i högre grad avslutar sin utbildning. Hen menar att det sannolikt har att göra med att det finns hög efterfrågan på arbetskraft inom vården. På motsvarande sätt kan oro för vad som händer efter utbildningen sänka elevernas motivation. Elever som utbildar sig med inriktning mot restaurang upplever exempelvis att det är svårare med motivationen nu då det är stressande med smittorisen och oron för att inte hitta ett arbete när de är färdiga.

Avslutande diskussion

Covid-19-pandemin har inneburit att många arbetstagare i samhället blivit uppsagda eller permitterade och vuxenutbildningen kommer med stor sannolikhet att vara en viktig resurs i den omställning som kommer behöva ske i Coronakrisens spår.⁷³ Skolverkets lägesbeskrivning från hösten 2020 visar också att många huvudmän ser ett ökat söktryck jämfört med hösten 2019. Detta gäller särskilt komvux på gymnasial nivå inklusive yrkesutbildning inom komvux.⁷⁴

Skolinspektion vill, utifrån de iakttagelser som gjorts inom ramen för distansinspektionen, uppmärksamma vad som kan utvecklas ytterligare för att höja kvaliteten i utbildningen och ge eleverna ökade möjligheter att nå målen. Myndigheten vill även betona vikten av att förvalta och förädla de insikter som många verksamheter fått under perioden. Det är viktigt att återigen betona att Skolinspektionens bild av situationen tar avstamp i rektorers och elevers utsagor.

Mycket har fungerat väl

Många av de granskade verksamheterna har lyckats väl med att hantera de omställningar som den pågående pandemin medfört. Övergången till fjärr-/distansundervisning har inneburit att anordnare på kort tid behövt ställa om sin verksamhet. Det har skett en snabb teknisk utveckling och såväl lärare som elever har fått möjlighet att prova på nya sätt att undervisa respektive lära. Att många anordnare och elever tvingats prova på distansstudier har lett till att fler har fått upp ögonen för de positiva sidorna som undervisningsformen har, exempelvis möjligheten till ytterligare anpassning av utbildningen utifrån individens behov. Detta är viktiga erfarenheter för verksamheterna att ta med i det fortsatta utvecklingsarbetet och även i erbjudandet till eleverna. Även insikten att det går att åstadkomma snabb förändring på kort tid är värd att ta med in i det arbetet.

Utifrån de iakttagelser som gjorts inom ramen för distansinspektionen kan också konstateras att rätt förutsättningar behöver finnas på plats för att fjärr-/distansundervisning ska vara ett gott alternativ till närundervisning. Det handlar om flera saker; tillgång till adekvat utrustning, en viss dator- och studievana, ett tydligt mål för studierna och en gynnsam hemsituation (exempelvis möjlighet till studiero).

Närundervisning kan inte "översättas" till undervisning på distans

Skolinspektionens iakttagelser visar att verksamheterna – åtminstone i dagsläget – har svårt att helt ersätta närundervisning med undervisning på distans. Detta nästan oavsett vilka förutsättningar anordnaren har eller vilken elevgrupp det handlar om. Den interaktion som uppstår vid närundervisningen är svår att få till stånd vid undervisning på distans. Det handlar om didaktik och lärarens förhållningssätt men framför allt om interaktionen som sker elever emellan – såväl under lektionerna

⁷³ Skolverket (2020). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet*. DELREDOVISNING OKTOBER 2020. Dnr. 2020:1056. s. 9. Skolverket (2020). *Coronapandemins påverkan på vuxenutbildningen*, s. 3, 15.

⁷⁴ Skolverket (2020). *Lägesbild av situationen i komvux med anledning av covid-19-pandemin*. Dnr. 2020:1398.

som i pauserna mellan dem. För elever med svaga språkkunskaper är detta särskilt betydelsefullt. Språkinläringen är konstant och att vistas i miljöer där språket talas är därför centralt. Vid fysiska möten ökar dessutom elevernas möjlighet att förstå och göra sig förstådda, genom att de kan använda sig av och tolka ansiktsuttryck och kroppsspråk.

Lyhörd och proaktiv hållning gentemot eleverna kan höja kvaliteten i utbildningen

Ett mer strategiskt arbete kan minska lärarnas arbetsbelastning

Distansinspektionen visar att de granskade verksamheterna gjort stora ansträngningar och i många fall tycks göra ett mycket gott arbete. I flera fall bygger dock rektorernas bild av situationen snarare på de signaler hen uppfattar än på systematisk informationsinhämtning. Det innebär att en heltäckande bild saknas, vilket gör det svårare att använda verksamhetens resurser effektivt. Ett sätt att ytterligare höja kvaliteten i utbildningen och undervisningen kan vara att arbeta mer proaktivt gentemot eleverna för att upptäcka och i bästa fall förutse deras behov. Det kan handla om att ge eleverna bättre förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen genom att synliggöra möjligheten att komma till verksamhetens lokaler för att få studero eller för att låna utrustning och få stöd i att använda den. Det kan också handla om ett aktivt arbete för att ta reda på hur elevernas mående påverkas av situationen med fjärr-/distansundervisning. Med ledning av den informationen kan anpassningar i undervisningen och/eller i utbildningens upplägg göras innan problem blir akuta och utan att ansvaret för att signalera behov läggs på eleverna. Med en större systematik i detta arbete och ett strategiskt nyttjande av resurserna kan också verksamhetens nyckelpersoner – lärarna – avlastas.

Skolinspektioner vill betona vikten av att:

- **Uppmärksamma särskilda risker på sfi och ge eleverna tillräcklig mängdträning i svenska.** För elever som befinner sig i början av sina språkstudier är det av särskilt stor vikt att kunna öva ofta och mycket. Skolinspektionen vill poängtera betydelsen av att verksamheterna uppmärksammar och tillgodoser elevernas behov i detta avseende. Rektor, lärare och övrig personal behöver i än större utsträckning utveckla former för undervisningen där eleverna, även vid undervisning på distans, får möjlighet till kommunikation med varandra och med lärare. Att rektorn återkommande tar del av och följer upp förutsättningar för undervisningen, samt hur det fungerar i praktiken, är en förutsättning för att se om avsedd effekt uppnåtts och för att vid behov kunna pröva andra tillvägagångssätt.
- **Elever inom hela vuxenutbildningen ges utrymme att träna på praktiska moment.** För lite träning innebär sämre möjlighet att utveckla förmågor och färdigheter, vilket i förlängningen kan riskera elevernas möjlighet till fortsatta studier eller etablering på arbetsmarknaden. Det är tydligt att många elever efterfrågar större möjlighet att prova och träna på vissa moment.

Teori kan inte ersätta praktik och mängdträning är i vissa fall nödvändig. Ett konkret exempel är möjlighet att öva hjärt- och lungräddning, ett annat är möjlighet att träna kundbemötande i autentiska situationer. Verksamheterna behöver därför hitta sätt att ge eleverna fler tillfällen och mer tid för praktisk övning.

- **Studie- och yrkesledare är tillgänglig för eleverna.** För många elever är situationen ansträngd och ett aktivt och uppsökande stöd är viktigt för att behålla deras fokus och motivation. Distansinspektionen visar att det finns verksamheter som behöver få till stånd ytterligare arbete för att göra studie- och yrkesvägledare tillgängliga för eleverna. Övergången från närundervisning till studier på distans är i sig en genomgripande förändring och många elever är oroliga för hur undervisningen påverkar deras möjligheter att få ett arbete. Situationen kan också innebära att elever behöver göra konkreta förändringar i studieplaneringen eller lotsas om till yrken eller inriktningar med större chans till anställning. Distansinspektionens resultat tyder även på att elever med ett tydligt mål för studierna inte upplever rådande situation som lika påfrestande som övriga.
- **Verksamheterna verkar för social interaktion mellan lärare och elever och elever emellan.** Elevernas motivation är en av de största utmaningarna vid distansstudier. Att skapa förutsättningar för en social interaktion elever emellan, både vid undervisning och vid andra tillfällen under dagen, kan vara ett framgångsrikt sätt för att bibehålla en hög motivation hos eleverna. Detta med syfte att både ge eleverna en större möjlighet att lära av varandra och för att höja motivationen för studierna. Även om det framkommit flera goda exempel på tillvägagångssätt är det inte alla verksamheter som kommit lika långt i detta arbete.
- **Verksamheterna även fortsatt utvecklar lösningar för elever utan digital utrustning i hemmet och för elever som har liten datorvana.** Skolinspektionen vill lyfta betydelsen av att verksamheterna fortsätter arbetet med att utveckla arbetsätt för att hjälpa och stödja elever utan tillgång till utrustning och/eller med liten datorvana. Det är viktigt att vuxenutbildningen med anledning av den pågående pandemin hittar nya pedagogiska lösningar. Det kan handla både om digital kompetensutveckling och om utbyte av erfarenheter och idéer i personalgruppen, för att med hjälp av den digitala tekniken kunna stärka exempelvis de språk- och kunskapsutvecklande arbetsätten. Det kan även handla om en större lyhördhet inför vilka elever som behöver få undervisning i verksamhetens lokaler.

Bilaga 1.

Mer om urval och genomförande

Distansinspektionen avser kommunal vuxenutbildning på grundläggande och gymnasial nivå samt kommunal vuxenutbildning i form av svenska för invandrare (sfi). Särskild utbildning på grundläggande- och gymnasial nivå ingår därmed inte. Vidare ingår inte utbildning vid folkhögskolor som motsvarar kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare. Dessa delar har av praktiska och tidsmässiga skäl avgränsats bort. Eftersom granskningens avser den fjärr-/distansundervisning som sker som en följd av covid-19-pandemin har anordnare som under granskningsperioden bedrivit enbart närundervisning i den aktuella utbildningen valts bort. Enligt samma logik har anordnare som redan innan pandemin bedrev all undervisning på distans valts bort.

Urvalet av anordnare inom vuxenutbildningen togs fram i två steg. I det första steget valdes 60 kommuner ut utifrån kommutyp⁷⁵ för att få med anordnare från såväl storstäder och större städer som mindre städer/tätorter. I det andra steget togs ett urval av anordnare fram utifrån kontakter med den ansvariga kommunen.

En strävan har varit att fånga en variation av utbildningar, därför granskades en i förväg utvald utbildning hos respektive anordnare.⁷⁶ Detta för att kunna skapa en nyanserad bild av studiesituationen och de utmaningar som fjärr-/distansundervisningen kan ställa olika utbildningar inför. Respektive granskning ger följaktligen inte en heltäckande bild av anordnarens verksamheter. Distansinspektionens iakttagelser är inte heller generaliserbara utan avser de utbildningar som granskats. Resultaten kan ändå utgöra ett viktigt underlag och belysa såväl utmaningar som framgångsrika arbetsätt hos verksamheter som bedriver fjärr-/distansundervisning.

Tillvägagångssätt

Distansinspektionen har genomförts genom inspektionssamtal med totalt 54 rektorer/verksamhetschefer⁷⁷ och 153 elever. Inom ramen för varje granskning har rektor/verksamhetschefer intervjuats och med rektorernas hjälp har Skolinspektionen fått möjlighet att genomföra individuella intervjuer med två till tre elever från aktuella utbildningar.

⁷⁵ Urvalet är baserat på SKR:s klassificering av kommuner som Storstäder och storstadsnära kommuner, Större städer och kommuner nära större stad eller Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner.

⁷⁶ Komvux i svenska för invandrare (sfi), Komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser, Komvux på gymnasial nivå, andra kurser än yrkeskurser eller på Komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser.

⁷⁷ Inom komvux kan kommunerna organisera rektorsfunktionen på olika sätt. Förutom kommunalt anställda rektorer kan även rektorsfunktionen vara utlagd på entreprenad till den enskilde utbildningsanordnaren. För att det ska vara möjligt krävs att utbildningsanordnaren har erhållit så kallad betygsrätt av Skolinspektionen. Förutom kommunalt anställda rektorer kan således rektorer som är anställda av utbildningsanordnaren förekomma i granskningen. I de fall en kommun bara har en centralt anställd rektor finns det ofta hos utbildningsanordnaren en funktion som påminner om rektor, men som saknar rektors befogenheter. Med verksamhetschef menas den funktion hos utbildningsanordnaren som är ansvarig lokalt för verksamheten/skolan, men som saknar rektors formella befogenheter.

Ett önskemål till rektorerna från myndighetens sida var att de medverkande eleverna skulle ha så pass lång erfarenhet av komvux att de kunde jämföra aktuell studiesituation med hur det var innan pandemin. När det gällde sfi bad vi att få prata med elever på B eller C-nivå⁷⁸ och som påbörjat sina studier innan pandemin, det vill säga i början av vårterminen 2020.

Samtalen med rektorerna/verksamhetscheferna har skett via Teams eller per telefon om hen föredragit det. Elevintervjuerna har genomförts via Teams, i flera fall med stöd av tolk men utan skolpersonalens medverkan.⁷⁹ I de fall en verksamhetschef ansvarade för verksamheten hos en anordnare togs även en kontakt med rektorn hos huvudmannen för att erbjuda hen att delta i intervjun. I flera fall genomfördes en gemensam intervju där både rektor och ytterligare en person till exempel verksamhetsansvarig, verksamhetschef, en enhetschef eller annan roll med motsvarande insyn i verksamheten medverkade.

Intervjuer och skattningsfrågor

Intervjuerna med rektorer och elever kretsade kring två övergripande frågeområden:

- *Planering och anpassning för att ge eleverna en flexibel utbildning och det stöd och den stimulans de är i behov av för att nå målen med utbildningen.*
- *Rektors arbete med att ge lärarna möjlighet att fånga ett brett och varierat underlag inför betygssättning och eleverna möjlighet att ta del av alla kurs-/undervisningsmoment.*

Både rektorer och elever fick under, alternativt efter, intervjun även ta ställning till ett antal kartläggande skattningsfrågor som lästes upp av Skolinspektionens utredare. Dessa berörde utöver de frågor som ingick i intervjun även elevernas mående.⁸⁰ Precis som vid tidigare distansinspektioner⁸¹ har genomförandet skett med ett tydligt framåtsyftande och lärande i fokus. Alla granskade verksamheter fick efter avslutad granskning en skriftlig återkoppling och i förekommande fall även rekommendationer från Skolinspektionen.

Elevintervjuerna tog ungefär 30 minuter och intervjuerna med verksamhetschefen/rektor ungefär 60 minuter. I direkt anslutning till intervjun sammanställdes svaren skriftligt av ansvarig inspektör och rektorerna fick efteråt möjlighet att justera eventuella felaktigheter/feltolkningar. Därefter fördes uppgifterna in i ett digitalt inrapporteringsystem för att möjliggöra kvantitativa analyser av rektorernas och elevernas skattningar samt kvalitativa analyser av intervjuerna i sin helhet. Denna PM baseras på kvantitativa uppgifter från samtliga 54 utbildningar och en kvalitativ analys av de skriftliga återkopplingarna.

⁷⁸ Sfi delas upp i tre studievägar. Avsikten är att de ska vara målgruppsanpassade och rikta sig till personer med olika bakgrund, förutsättningar och progressionstakt. Studieväg 1 består av kurserna A, B, C och D; studieväg 2 av kurserna B, C och D samt studieväg 3 av kurserna C och D. Studieväg 1 vänder sig i första hand till personer med kort studiebakgrund och studieväg 3 till personer som är vana att studera.

⁷⁹ Gäller i första hand elevintervjuer som handlat om sfi.

⁸⁰ Här användes ett frågeformulär med i första hand fasta svarsalternativ.

⁸¹ Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor*, Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors utmaningar inför hösten 2020*, Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19*. Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19 pandemin: En första delredovisning utifrån intervjuer med 45 rektorer*.

Antal elever och rektorer per utbildning

Antalet genomförda granskningar samt antalet genomförda rektors- och elevintervjuer per utbildning framgår av tabellen nedan (antalet genomförda granskningar är detsamma som antalet intervjuade rektorer).

Tabell 2. Antal intervjuade rektorer och elever per utbildning.

Utbildning	Antal rektorsintervjuer	Antal elevintervjuer
Komvux i svenska för invandrare (sfi)	24	66 ⁸²
Komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser	13	38
Komvux på gymnasial nivå, andra kurser än yrkeskurser	4	10
Komvux på grundläggande nivå	13	39
Totalt genomförda intervjuer	54	153

Underlag för analys

De flesta diagram som presenteras i rapporten bygger på svar från 54 rektorer och från 153 elever. Antalet svar kan variera något, vilket beror på att svarsalternativet "ej aktuellt" i några fall har exkluderats (så att endast de som hade möjlighet att ta ställning i frågan ingår i svarsfördelningen). Antal elever/rektorer som svarat på frågorna anges i anslutning till respektive diagram.

Flest intervjuer har genomförts med elever inom sfi. Nästan dubbelt så många kvinnliga elever som manliga elever har intervjuats. Bland de intervjuade rektorerna finns de som är ansvariga för utbildningar i kommunens egen regi, de som är ansvariga för verksamheter som bedrivs på entreprenad och ansvariga för samverkansavtal. Det finns även spridning mellan olika kommuntyper.

Tabell 3. Antal genomförda elevintervjuer per utbildning och kön.

Utbildning	Kvinnor	Män	Samtliga
Komvux i svenska för invandrare (sfi)	49	17	66
Komvux på gymnasial nivå, yrkeskurser	19	20	39
Komvux på gymnasial nivå, andra kurser än yrkeskurser	4	6	10
Komvux på grundläggande nivå	25	13	38
Samtliga	97	56	153

Tabell 4. Antal genomförda rektorsintervjuer per driftform

Driftform	Antal anordnare
Egen regi	31
Entreprenad	21
Samverkan	2
Samtliga	54

Tabell 5. Antal genomförda rektorsintervjuer per kommuntyp.

Kommuntyp	Antal anordnare
Storstäder och storstadsnära kommuner	17
Större städer och kommuner nära större stad	13
Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	24

⁸² Bland de intervjuade sfi-eleverna läser 14 studieväg 1, 30 studieväg 2 och 7 studieväg 3. För 15 elever saknas uppgiften.